

SNABBARE OCH MINST LIKA BRA?

**Bedömning av kvaliteter
inom BoStad2021**

Anders Svensson
Joanna Gregorowicz-Kipszak
Anders Hagson
Jan Bröchner
Mathias Gustafsson

Snabbare och minst lika bra?

Bedömning av kvaliteter inom BoStad2021

ANDERS SVENSSON

JOANNA GREGOROWICZ-KIPSAK

ANDERS HAGSON

JAN BRÖCHNER

MATHIAS GUSTAFSSON

Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik
CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA
Göteborg 2022

Snabbare och minst lika bra?
Bedömning av kvaliteter inom BoStad2021

ANDERS SVENSSON, JOANNA GREGOROWICZ-KIPSAK, ANDERS HAGSON, JAN BRÖCHNER, MATHIAS GUSTAFSSON

ISBN tryckt bok: 978-91-88041-42-5
ISBN elektronisk bok: 978-91-88041-43-2

© Anders Svensson, Joanna Gregorowicz-Kipszak, Anders Hagson, Jan Bröchner, Mathias Gustafsson, 2022.

Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik
Chalmers tekniska högskola
SE-412 96 Göteborg
Sverige
Tel: + 46 (0)31-772 1000

Chalmers digitaltryck
Göteborg, Sverige 2022

Förord

Under 2015 fick Chalmers tekniska högskola ett uppdrag som finansieras av Göteborgs stad, Framtiden och övriga byggaktörer, Centrum för Management i Byggsektor (CMB), Fastighetsägarna, Göteborgs Byggmästareförening (GBF) att följeforska kring BoStad2021 – en satsning som skulle ge 7 000 nya inflyttningsklara bostäder fram till 2021, utöver det ordinarie bostadsbyggandet i Göteborg.

Föreliggande rapport är en temarapport som fördjupar sig i frågan om stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter inom BoStad2021. Den grundar sig på 25 platsbesök och ett antal intervjuer som genomfördes under hösten 2021. Till grund för rapporten ligger även den analys av stadsbyggnadskvaliteter som vi redan presenterat i *Följeforskning BoStad2021: Delrapport 3, 2019* – https://research.chalmers.se/publication/509032/file/509032_Fulltext.pdf

För rapportens innehåll ansvarar forskargruppen från Chalmers:

Jan Bröchner, professor emeritus, Institutionen för teknikens ekonomi och organisation
Joanna Gregorowicz-Kipszak, tekn dr, Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik
Mathias Gustafsson, docent, Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik
Anders Hagson, professor emeritus, Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik
Anders Svensson, Arkitekt SAR/MSA, projektledare följeforskningsprojektet, Institutionen för arkitektur och samhällsbyggnadsteknik.

Ett varmt tack riktas till referensgruppen för följeforskningsprojektet för värdefulla synpunkter, till dem som intervjuats under hösten 2021 och till följeforskningsprojektets finansiärer.

Göteborg i februari 2022

Forskargruppen

Innehåll

Sammanfattning	7
1 Inledning	9
2 Att bedöma kvaliteter i stadsbyggandet	9
Begreppet kvalitet	9
Den internationella forskningen	9
3 Våra utvärderingsverktyg	10
Bedömning 1, detaljplaner	11
Bedömning 2, det byggda resultatet	17
Det urbana blandstadsidealet som ambition	28
4 Kvalitet i 25 projekt	28
Utgångspunkter för bedömning av kvaliteter	28
Analys av detaljplanehandlingar (Bedömning 1)	28
Analys av det byggda resultatet (Bedömning 2)	30
Bedömningarnas resultat	30
Statistiska samband	32
5 Är projekt i BoStad2021 minst lika bra som de andra?	32
Slutsatser	32
Likheter och skillnader i stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter	32
Den uppsnabbade planprocessens roll	33
Kommunens ändrade syn på kvaliteter efter 2016	34
6 Är minst lika bra bra?	35
Slutsatser	35
Goda exempel	35
Ambition och verklighet	38
Varför blev det så här?	53
7 Vad kan man göra?	53
Utgångspunkt: platsens förutsättningar	54
Urvalet av tomter	54
Större sammanhängande utbyggnadsområden	54
Riktlinjer för förtätnings- och kompletteringsprojekt	54
Gemensamt system för kvalitetssäkring och uppföljning	54
Stadsrummens arkitektoniska kvalitet som en helhet	54

Sammanfattning

Detta är den tredje temarapporten från följeforskningsprojektet kring BoStad2021. Rapporten handlar om stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter i bostadsprojekten inom BoStad2021. Forskargruppen vid Chalmers har följt BoStad2021 sedan januari 2016 på uppdrag av Göteborgs stad och Framtiden i samverkan med övriga byggherrar. Frågeställningarna för följeforskningen är: Vilka åtgärder vidtas för att korta ledtider för bostadsbyggande? Är de framgångsrika utifrån målet att bygga 7 000 bostäder till 2021 utöver den normala produktionen och utifrån involverade aktörers syn på tid, kvalitet, ekonomi och krav på rättssäkerhet? Vilka lärdomar kan användas i den ”normala” processen?

Ambitionen i BoStad2021 har varit att åstadkomma minst samma kvalitet som i övrig produktion. Kvaliteten i det byggda resultatet skulle inte minska som en följd av en uppsnabbad detaljplaneprocess. Projekten och de nya stadsmiljöerna skulle hålla minst samma kvalitet som i annan produktion. Här har vi analyserat om denna ambition förverkligades. Blev kvaliteten lidande av en uppsnabbad planering?

Analysen har genomförts i två steg, först en analys av detaljplaner (redovisades i vår Delrapport 3, 2019) och sedan av ett urval av det byggda resultatet 2021. Femton projekt inom BoStad2021 och tio från annan liknande produktion har valts ut för bedömning i jämförande syfte. Forskargruppen har haft fokus på stads- och boendemiljöer. Tjugofem platsbesök har genomförts och dokumenterats av forskargruppen. Grunden för kvalitetsbedömningen utgörs av internationell forskning, kommunens och byggherrarnas kvalitetsuppfattningar som de uttrycks i stadens styrdokument och i byggherrarnas marknadsföring och projektbeskrivningar. Våra bedömningar har även påverkats av en genomgång av överklaganden av detaljplaner och av en workshop som vi ordnat.

Vi ser ingen avgörande skillnad i kvalitet mellan projekten inom och utom BoStad2021. Kortare planeringstid har enligt vår utvärdering inte lett till sämre kvalitet än i övrig produktion. Vi finner inga samband mellan planeringstid och kvalitetsnivå. Men vi noterar också att projekten såväl inom som utom BoStad2021 i flera fall har haft svårt att leva upp till de kvalitetsambitioner som kommunen och byggherrarna har uttryckt. Med några få och goda undantag är det långt till blandstadsidealet: stadsgator, levande bottenvåningar, funktionsblandning; stadsmiljöer som inte domineras av bilar, tillgång till gröna utemiljöer och barnperspektiv lyser med sin frånvaro i flertalet projekt. Slutsatsen blir att, ja, projekten inom BoStad2021 blev minst lika bra, men tyvärr är lika bra inte detsamma som bra.

Rapporten pekar ut framtida utvecklingsområden och presenterar vad som kan göras för att både planera snabbt och bygga stadsrum med bra kvalitet. För att höja stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter i bostadsprojekt föreslår forskargruppen att:

- All planering och utbyggnad bör ta sin *utgångspunkt i platsens förutsättningar* och inte försöka förverkliga blandstadsideal där förutsättningar för det saknas.
- *Urvalet av tomter* bör göras utifrån en bedömning av om det går att skapa tillräckliga kvaliteter ur alla relevanta aspekter. Särskilt bör Grön stad och barnperspektivet lyftas fram.
- *Större sammanhängande utbyggnadsområden* bör prioriteras på bekostnad av mindre förtätningar på tomter med svåra förhållanden. Då kan förutsättningar skapas för att förverkliga blandstadsidealerna.
- Kommunen bör utarbeta enkla *riktlinjer för förtätnings- och kompletteringsprojekt* som primärt utgår från existerande förhållanden och möjligheter. Ge högre prioritering åt grundläggande boendemiljökvaliteter. Ägna särskild omsorg åt bottenvåningarna.
- Inför ett *koordinerat och gemensamt system inom staden för kvalitetssäkring och uppföljning*. Sätt färre och långsiktigare mål på fullmaktigenivå, låt dem gälla i minst en mandatperiod. Reducera antalet styrande dokument och koordinera planerande förvaltningar med gemensamma styrdokument. Ge arkitekturuskottet i uppdrag att förtydliga vilka kvalitetskriterier man utgår ifrån.
- *Planera stadsmiljöerna utifrån ett helhetsperspektiv*. Ägna stor kraft åt att tidigt i planeringen lösa basala funktioner som avfallshantering, tillgänglighet, brandskydd och parkering, trafik så att dessa inte riskerar att försämrade den lokala miljön genom sena och dåligt genomarbetade lösningar. Ge mandat till en förvaltning att tydligare och mer handgripligt koordinera genomförandet av stadsmiljön, inklusive alla tekniska och funktionella aspekter.

1 Inledning

Syftet med denna temarapport är att analysera om det som byggs inom ramen för BoStad2021 är minst lika bra som i övrig produktion i Göteborg, det som byggs utanför satsningen, samt identifiera framtida utvecklingsområden och presentera en del konkreta åtgärder som kan vidtas för att både planera snabbare och bygga stadsmiljöer med god kvalitet.

En av ambitionerna för BoStad2021 var att inte minska kvaliteten på resultatet av satsningen till följd av det uppsnabbade arbetssättet. Projekten skulle hålla minst samma kvalitet som i den ordinarie produktionen. I kommunens PM från 2015 står det att arbetet föreslås drivas i projektform och förslaget till organisation utgår från målen att bli a ”möjliggöra en snabbare tidplan för detaljplanearbetet än i normalproduktionen” och ”kvalitetssäkra resultatet av satsningen – rättssäkra planer, bostäder och stadsmiljö med kvalitet”. Vidare står det att utgångspunkten för samverkansplanen har varit att ”inte minska kvaliteten på resultatet, dvs. att inte minska på tanketid/arbetstid utan att korta, helst eliminera, ledtider och att minimera risker för stopp och förseningar”.

I mars 2019 publicerade vi *Följeforskning BoStad2021: Delrapport 3*. I rapporten redovisades att snitttiden för detaljplaner inom BoStad2021 med standardförfarande var cirka 20 månader (från beslut om planstart till antagande), kortare än för ordinarie planer som kommunen bedömer vara cirka 26 månader eller mer (från startmöte till antagande). Frågan är: ledde den uppsnabbade planeringen till sämre kvalitet? I samma delrapport redovisade vi även den första delen av kvalitetsbedömningen, en jämförelse av stadsbyggnadskvaliteter i de 30 detaljplaner som ingår i BoStad2021 och i 21 projekt i den ordinarie produktionen. Jämförelsen visade inga stora skillnader i kvalitet mellan de båda grupperna.

Under 2021 har vi utvecklat bedömningen av kvaliteten med nya perspektiv på de färdigställda projekten. Blev kvaliteten då lidande av uppsnabbad planering, om vi granskar ett urval av det byggda resultatet? Avviker alltså kvaliteten hos projekten inom BoStad2021 markant från andra kompletteringsprojekt med nya flerbostadshus?

2 Att bedöma kvaliteter i stadsbyggandet

Begreppet kvalitet

Platon, som uppfann begreppet kvalitet, bad faktiskt om ursäkt för denna abstraktion i sin dialog Theaitetos. Det grekiska *poiōtes* översattes av Cicero till *qualitas*, som blir till det svenska ordet kvalitet. Egentligen utgör kvalitet ett svar på frågan ”hurudan?” på samma sätt som kvantitet svarar på frågan ”hur många?”. Att använda ordet kvalitet i betydelsen ”god beskaffenhet” är ett 1900-talsfenomen i svenskan. (Att använda ordet ”kvalitativ” om en produkt som håller hög kvalitet kan däremot ses som ett språkligt olycksfall.)

Vitruvius använder inte ett ord med innebörden ”kvalitet” när han för fram sina tre begrepp beständighet, nytta och skönhet (*de architectura* 1.3.2). I stället heter det att man ska beakta dem (*habeatur ratio*). När det gäller den urbana skalan, är det fråga om helt annorlunda resonemang som dominerar texten: hälsoaspekter och närklimat under olika årstider är det som är viktigt att ta hänsyn till.

Den internationella forskningen

Det finns en betydande internationell forskning om stadsbyggnadskvaliteter. Satsningen BoStad2021 har särskilt aktualiserat frågan om kvaliteter hos förtätande kompletteringsprojekt med flerbostadshus i förorter. Men här saknas det idag en allmänt accepterad metodik för att bedöma stadsbyggnadskvaliteter i detaljplaneprocesser, detaljplaner och deras utfall i form av nya bostadsmiljöer som skapas genom förtätning. Besluten som producerar eller förändrar den byggda miljön på olika sätt fattas av ett flertal offentliga och privata aktörer. Det hindrar inte att uppslag kan hämtas från flera håll: stadsbyggnadsteori,

designteori tillämpad på utvärderingsprocesser, planeringsteori, kvalitetsbedömning i arkitektur och stadsbyggnad samt dessutom praktiska studier av kvaliteter i detaljplaner och bostadsmiljöer. Särskilt bör nämnas *walkability studies* när det gäller att genomföra praktiska bedömningar¹.

Städer kan förtätas på flera olika sätt. Man kan komplettera med nybyggande i eller mellan befintliga bostadsområden, till exempel på trafikytor eller grönområden. På- och tillbyggnader av befintliga hus kan göras. Hus kan också rivas och ersättas med nya som höjer exploateringsgraden. Stadsförtätning kan ses som att öka bostadsarean i förhållande till markarean, men vill man höja serviceunderlaget och skapa ett rikare stadsliv är det viktigt att i första hand se på boendetätheten. Det betyder att även åtgärder som ny lägenhetsindelning i befintliga hus kan bidra. Exempel på forskning som har utvecklat och analyserat olika typologier är en studie av nyexploateringar i äldre förorter i Baltimore, där forskarna varnar för att vissa former av infillprojekt faktiskt kan sänka ett områdes täthet². Ett annat perspektiv på förortsförtätning är att utgå från klimatkonsekvenser och energiaspekter. Infillproblematiken kan också relateras till grönområdenas betydelse för staden.

Spoormans och Pereira Roders har gått igenom litteraturen om hur man kan mäta arkitektoniska värden i bostadsområden³. En central fråga är värde för vem, det subjektiva elementet. De skiljer på fyra perspektiv som svarar mot brukare/boende, fastighetsägare, myndigheter och experter. Studier kan använda kvalitativa eller kvantitativa metoder. Vidare har de identifierat sju olika storylines i litteraturen:

- Arkitekturavet (arkivbaserat, expertorienterat, kvalitativt)
- Integrerad syn (blandade metoder, boendeorienterat, mest kvalitativt)
- Hur världen kan förbättras (ingenjörsmässigt, ofta med inslag av simulering, kvantitativt)
- Betalningsvilja (hedoniska prismodeller, fastighetsägarperspektiv, kvantitativt)
- Åsikter, beteende och uppskattning (intervjuer, enkäter, boendeperspektiv, kvantitativt/kvalitativt)
- Uppskattning och bostadsförväntningar (teori, vittnesbörd, expertperspektiv, kvalitativt)
- Inflytande på hälsa (enkäter, observation, myndighetsperspektiv, kvantitativt)

Vår egen metodik tillämpar den integrerade synen, och vad vi gör är en boendeorienterad expertbedömning. Ett viktigt exempel på den femte storylinen är den utbredda användningen av boendeenkäter för att mäta Nöjd Kund Index eller Nöjd Hyresgäst Index. I sådana enkäter ingår normalt frågor även om utemiljön. I Wallenstams enkäter, utformade med stöd av AktivBo, ingår således frågor av typen

- Hur trivs du/ni nu i kvarteret/bostadsområdet?
- Skulle du/ni kunna tänka dig/er att rekommendera någon att flytta till ditt/ert kvarter/bostadsområde?
- Hur fungerar det med: Utformningen av gård och närmiljö? Tillgången på bänkar och bord? Val av blommor, buskar och träd? Trafikmiljön i närområdet?

Det har än så länge inte varit möjligt att jämföra enkätresultat från projekt som ingår i BoStad2021 med andra liknande kompletteringsprojekt.

3 Våra utvärderingsverktyg

En värdering av kvaliteter inom BoStad2021 och andra liknande aktuella projekt i Göteborg kräver insikter i hur och med vilka verktyg man kan bedöma kvaliteter i förtätningsprojekt som innebär kompletteringsbyggande i befintliga förortsmiljöer.

¹ Jfr Ewing, R., & Handy, S. (2009). Measuring the unmeasurable: Urban design qualities related to walkability. *Journal of Urban Design*, 14(1), 65-84, och Forsyth, A. (2015). What is a walkable place? The walkability debate in urban design. *Urban Design International*, 20(4), 274-292.

² Hanlon, B., & Airgood-Obrycki, W. (2018). Suburban revalorization: Residential infill and rehabilitation in Baltimore County's older suburbs. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50(4), 895-921.

³ Spoormans, L., & Roders, A. P. (2021). Methods in assessing the values of architecture in residential neighbourhoods. *International Journal of Building Pathology and Adaptation*, 39(3), 490-506.

Grunden för kvalitetsbedömningen utgörs av internationell forskning, kommunens och byggherrarnas kvalitetsuppfattningar som de uttrycks i stadens styrdokument och i byggherrarnas marknadsföring och projektbeskrivningar. Våra bedömningar har även påverkats av en genomgång av överklaganden av detaljplaner och av en workshop som vi ordnat. Sammanfattningsvis kan sägas att den täta blandade staden, blandstaden, framstår som idealbilden för både kommunen och byggherrarna.

Redan i inledningen påpekade vi att vår analys har genomförts i två steg för båda projektgrupperna, först en analys av detaljplaner (i vår Delrapport 3) och sedan av ett urval av projekt som utgör det byggda resultatet 2021. Vår samlade bedömning baseras alltså på en analys av både de ritade och de upplevda stadsrummen.

Att studera planhandlingarna och sedan de faktiskt byggda miljöerna innebär olika möjligheter och utmaningar. Därför har vi utvecklat två olika verktyg med två olika uppsättningar av kriterier. I följande avsnitt redovisas båda: kriterier för stadsbyggnadskvaliteter som var aktuella i vår genomgång av detaljplanehandlingar och kriterier för stadsmiljö- och boendemiljö- och kvaliteter för vår genomgång av det byggda resultatet. Hur bedömningarna har gått till och vad det blev för resultat för detaljplaner och det byggda i båda projektgrupperna redovisas först i kapitel 4.

Bedömning 1, detaljplaner

Vi anlade i den första bedömningen ett kalejdoskopiskt perspektiv där vi utgick från sju slags källor till vad som ska anses utgöra stadsbyggnadskvaliteter: internationell forskning om kvalitet i stadsförtätning, stadsbyggnadsparadigm i historisk belysning, kommunala policydokument, överklaganden, byggherrarnas marknadsföring och workshop om kvaliteter i tre projekt.

Kommunala policydokument

Göteborgs stad har många olika typer av styrande dokument som ska ge den kommunala organisationen förutsättningar för att göra rätt saker på rätt sätt. De anger vad nämnder, styrelser, förvaltningar och bolag ska göra, vem som ska göra det och hur det ska göras. Kommunfullmäktiges budget är överordnad

stadens styrande dokument. Översiktsplanen är kommunens långsiktiga vision om hur stadens mark- och vattenområden ska användas och om hur bebyggelsen ska utvecklas. Den ska fungera som en samlad framtidsbild och är ett verktyg för att sätta enskilda beslut i ett större perspektiv. Översiktsplanen är antagen av kommunfullmäktige. Den översiktliga planeringen för Göteborg ska ge riktningar och lägga fram strategier för hur en hållbar utveckling av staden kan uppnås. Det finns en rad av styrande dokument som enligt stadens hemsida på olika sätt ska fördjupa inriktningen i översiktsplanen, inklusive Strategi för utbyggnadsplanering, Grön strategi för en tät och grön stad, Trafikstrategi för en nära storstad. Strategierna är godkända eller antagna i respektive nämnder. Utöver dessa har Göteborgs stad ett antal andra övergripande styrande skrifter.

När den dåvarande Jubileumssatsningen (=BoStad2021) lanserades 2014 förelåg skriften Stadsbyggnadskvaliteter som tagits fram av stadsbyggnadskontoret och godkänts av byggnadsnämnden 2008. Den utgjorde ett komplement till Göteborgs översiktsplan. Här (s 11) hette det allmänt om begreppet kvalitet:

Begreppet kvalitet i stadsbyggandet måste alltid definieras utifrån brukarnas behov och förväntningar. En hög kvalitet i ett visst avseende kan tillfredsställa en viss grupp, medan en annan grupp önskar att andra kvaliteter höjs. De resurser som läggs från det offentliga och från andra aktörer i stadsbyggandet skapar alltså en viss kvalitetsnivå som de boende, företagare, föreningar etc värderar. Om kvaliteten uppfyller de flestas förväntningar kan den antas ligga på en lämplig nivå, utifrån de resurser som är realistiska att sätta in.

Om täthet stod det (s 30f):

I många stadsbyggnadsprojekt i Göteborg är det motiverat och önskvärt att bygga med en hög faktisk täthet, både av ekonomiska skäl och för att åstadkomma en stadsmiljö för många människor som ger ett bra underlag för verksamheter och service. Blandstaden kräver en relativt hög faktisk täthet. Stadsplaneringens utmaning i det här avseendet är att balansera denna täthet mot bebyggelsens övriga kvaliteter.

Ny bebyggelse ska innehålla gemensamma rum av hög kvalitet. Gårdar, parker, lekplatser, torg och gator ska ges en utformning som ger rika upplevelser och bra användningsmöjligheter. Bra solvärden, vindskyddade uteplatser och utrymme för lek är egenskaper som stadsplaneringen ska säkerställa även i en bebyggelse med hög faktisk täthet.

För mellanstaden, där projekten inom BoStad2021 återfinns, gällde följande (Översiktsplan för Göteborg 2009-02-26 del 1 s 39): *komplettera och blanda, utveckla stadsdelens kvaliteter, bygg i första hand på ianspråktagen mark, bygg tätare kring bytespunkter och i kollektivtrafikstråk, kraftsamla kring knutpunkter, ta till vara värdefulla grönområden och stråk, skapa goda möjligheter att gå och cykla.*

Inriktningen för hur de förändrade förutsättningarna för parkering ska hanteras och hur tillgängligheten till olika delar av staden ska ordnas genom parkering angavs i Parkeringspolicy för Göteborgs stad 2009. Policyen ska medverka till att trafiksystemet genom parkeringen stöder den stadsutveckling som anges i kommunens budget och översiktsplan.

Vidare ligger mellanstaden i fokus för Strategi för utbyggnadsplanering som ger ett stöd i prioriteringen av kommunens planeringsinsatser samt ”lokaliseringen av bostäder och verksamheter för en långsiktigt hållbar stadsutveckling” (s 11). I Mål- och inriktningsdokumenten stod det att Stadens strategi för utbyggnadsplanering, trafikstrategin och grönstrategin ska vara Göteborgs stads utgångspunkter för all stadsutveckling. Strategierna har fyra huvudsakliga mål – staden ska vara tät, attraktiv, grön, och den ska främja liv som är enklare, rikt, och hälsosamt.

Kommunfullmäktiges budget ändras för varje kommande verksamhetsår. Vi granskade vad det stod om Stadsutveckling och bostäder i de tre Mål- och inriktningsdokument för Göteborgs Stads budget som upprättades för 2015-2017. Syftet med vår analys har varit att utreda vilken stad som skulle byggas och hur. Inriktningar som årligen återkom i alla de tre dokumenten var: uppnå mångfald av innehåll inklusive upplåtelseformer och bostadstyper, komplettera i exploaterade lägen med infrastruktur och god kollektivtrafik, bygga tät och funktionsblandat, utforma med utgångspunkt i stadens strategidokument, ha barnperspektivet i fokus, bygga så att bilen blir mindre nödvändig, bidra till mer levande torg, stärka lokala verksamheter, bidra till liv, rörelse, ökad trygghet och fler mötesplatser, ge utrymme för spontana yttringar och kreativitet, bidra med konstnärlig gestaltning, bygga bort fysiska hinder, säkerställa bostädernas närhet till grönområden, tillgängliggöra stadsrum och bostäder, främja hyresrätter, skapa fler boenden för personer med funktionsnedsättning. Ytterligare präglades de två dokumenten från 2016-2017 av en gemensam starkt social inriktning: utforma med människan i fokus, öka mångfald av människor, säkerställa gångavstånd till kollektivtrafik, service, skola, affärer, torg och grönområden, aktivt bidra till att minska segregation, utveckla jämlik stad och skapa hälsofrämjande och hållbara livsmiljöer. Några funktionella aspekter lades till i dokumentet för 2017: ge möjlighet till odling, komplettera med fler kulturupplevelser och lekmiljöer.

I inledningen till Mål och inriktning Göteborgs Stad 2017 – Byggnadsnämnden, Fastighetsnämnden, Trafiknämnden, Park- och naturnämnden hette det:

I stadsbebyggelse ska slutna kvarter med hög exploateringsgrad föredras och bottenvåningen ska inrättas så att de går att använda som lokaler. Vid avsteg ska det finnas goda skäl.

Byggherrarnas uppfattningar om stadsbyggnadskvaliteter

Vi intervjuade under 2017 projektledare hos samtliga byggherrar som medverkade i BoStad2021 – med endast ett undantag bland de privata byggherrarna. Vilka stadsplanekvaliteter ansåg de vara viktiga, främst med tanke på vad de menade att deras kunder värdesätter? Svaren var ganska blandade.

Det var knappast den fysiska stadsutformningen som dominerade i svaren, utan det var ofta egenskaper som trygghet, tillgänglighet och cykelvänlighet som framhävdes. Vad gäller den fysiska stadsutformningen nämnde byggherrarna blandad levande (kvarters-)stad och stadsmässighet.

- *Jag tror inte kunden tittar så mycket på stads kvalitet. De tittar på lägenheten, gården, balkongen, kollektivtrafik, lätt att cykla, lekplatser, förskola. Mera irriterade om det är träd som skymmer än att det inte finns träd.*
- *TK vill inte ha parkering längs trottoar – dvs det kommer inte att bli stadsmässigt.*
- *Blandad levande stad – att det finns service (genom en exploatering som ger underlag) och många olika verksamheter. Då kan man få små caféer, butiker – som stöds av kontorsytor som genererar människor på dagtid. [...] Kanske en vårdcentral, tandläkare, apotek [...].*
- *Det är det urbana, att du har täthet, att du har gröna parker [...] skyddade sidor [...] skyddade gårdar [...] skillnad på privat och offentligt.*
- *Vi har tagit fram en handbok för hur vi tycker att vårt område ska utvecklas. Och vi tycker det är klassiskt stadsbyggande. Vi har en plan som är typisk kvartersstad [...] gatorna har en stadskaraktär [...] en variation i bebyggelsen [...] entréer vända mot gatan, förgårdsmark, gårdarnas funktion som ska ses som privat. Och så är det tillgången till bil och kollektivtrafik.*
- *Sedan har vi en blandstad [...] livgiva torget och att det är mycket av det som är attraktionskraften [...] Mänsklig skala och touch.*

Byggherrarnas marknadsföring

För att fördjupa den första bilden av vad kunderna tros värdesätta har en genomgång av det material som ingick i byggherrarnas marknadsföring på deras hemsidor gjorts och redovisats i Delrapport 3. Materialet indelades i sex kvalitetskategorier: stadsmässighet, arkitektur, naturmiljö, mobilitet, service och social interaktion/trygghet. Vad gäller stadsmässighet fann vi att man gärna framhöll kvartersstaden, med starka inslag av gårdsliv och tillgång till service, som en framträdande kvalitet. Vidare underströks kombinationen av levande gårdsliv och gatuliv.

Vilka arkitektoniska kvaliteter som togs upp och hur detaljerat de beskrevs var rätt olika. Variation var ett ord som relativt ofta dök upp, inte minst i fråga om hushöjder och blandning av bebyggelse. Fasadmaterial och färgtoner lyftes fram. Vidare fann vi att småskalig bebyggelse nämndes. I övrigt framhölls innergårdar, grönska och inbjudande entréer. Naturmiljö var en framträdande kvalitet i marknadsföringen och då särskilt med betoning av bostadens naturnärhet. Vad gäller mobilitet togs närhet till kollektivtrafik gärna upp. Likaså tillgången till både gång- och cykelstråk samt olika former av service kopplade till cykling: cykelpool och cykelservicenum. Bilpool nämndes mer sällan. Närhet till både detaljhandel och gym var vanligt uppträdande servicekvaliteter, likaså närhet till förskola, skola, sjukvård och även nöjesutbud. I kategorin social interaktion och trygghet fann vi slutligen kvaliteter som handlar om trygga lekplatser, utemiljöer och gårdar som utformas för att skapa social samvaro.

Överklaganden

Analysen av överklagade detaljplaner i Delrapport 3 baserades på vår sammanställning av vad de klagande angivit som skäl. Motiven som gällde stadsmiljö var i första hand (ordnat efter antal planer där motivkategorin förekommer): höga hus (13 planer), nybyggnad ej harmoniserad med befintlig struktur (10 planer), försämrad ljus-, luft- och ljudmiljö (9 planer), omvandling av grönytor (9 planer), trafiklösningar (8 planer), ökad trafik och lågt p-tal (8 planer), insyn och utsikt (7 planer), stadsmässighet (5 planer), hög exploatering (4 planer), skador på befintliga hus och störningar under byggprocessen (3 planer) och små lägenheter (2 planer).

När mark- och miljödomstolen i Vänersborg avslår överklaganden innehåller domskälen olika slags konstateranden som rör sakfrågor, även om domstolen som regel hänvisar till att detaljplanebeslutet ligger inom det handlingsutrymme som de materiella reglerna i plan- och bygglagen ger kommunen. Således kan man notera att domstolens konstateranden i olika domar handlade om väsentlig förändring av byggnadsmiljön i området, minskad utsikt, ökad skuggbildning, trafikbuller som överskrider de riktvärden som anges som långsiktiga mål i infrastrukturpropositionen, ökad trafik och ökade utsläpp till luft,

påverkan på intrycket av ett område på avstånd och den skarpa gränsen mellan stadsdelarna, samt bevarandet av tätortsnära grönområden.

Workshop

Vi höll en workshop på Chalmers i maj 2018. Huvudfrågan var vilka utgångspunkter eller kriterier som vi borde använda för att bedöma stadsbyggnadskvaliteter inom BoStad2021. Av de nio inbjudna var fyra från byggherresidan, tre från kommunala förvaltningar och den nionde var en Chalmersforskare.

I ett första pass gjorde tre grupper upp kvalitetslistor, och sedan man konstaterat att dessa liknade varandra tillämpades de i ett andra pass. Tre projekt inom BoStad2021 hade valts ut och olika slags dokumentation fanns att tillgå. Tre nya grupper med blandat deltagande skapades och fick tillämpa en gemensam kvalitetslista för att sätta poäng på projekten. Medan det var lätt att nå konsensus om en generell lista, blev poängutfallet för varje projekt rätt olika i de tre nybildade grupperna.

Sex kriterier

Listan på kriterier i Tabell 1 är vår syntes av genomgången av de kvalitetskriterier som förekommer i internationell forskning om kvalitet i stadsförtätning, stadsbyggnadsparadigm i historisk belysning, kommunala policydokument, överklaganden, byggherrarnas marknadsföring och workshop om kvaliteter i tre projekt. Listan skiljer sig i sak inte mycket från de flesta andra dokument i denna genre. Vi gör inga anspråk på originalitet. Själva bedömningen gjordes på en skala mellan 1 och 3, där 1 betyder låg kvalitet och 3 hög kvalitet.

Tabell 1. Kriterier för stadsbyggnadskvaliteter

FÖRTÄTNING I EXISTERANDE STADSDELAR	•Stärker befintliga stadsmiljöer, drar nytta av det som finns •Placering i kraftsamlingsområde, utifrån en övergripande idé •Stärker tyngdpunkter •Använder redan ianspråktagen mark
STADSLIV	•Liv, rörelse, ökad trygghet och fler mötesplatser •Mer levande torg •Levande bottenvåningar/entréer mot gatan •Bygger bort fysiska hinder och tillgängliggör bostäder och stadsrum •Barn i fokus •Utformat med människan i fokus •Ökar mångfalden av människor •Bidrar aktivt till att minska segregation •Utvecklar jämlik stad och skapa hälsofrämjande och hållbara livsmiljöer
STADSMÄSSIGHET	•Ökar tätheten •Mångfald av innehåll inklusive upplåtelseformer, boendeformer och bostadstyper •Funktionsblandning: bostäder, service, arbetsplatser •Stärker lokala verksamheter •Främjar hyresrätter •Mångfald av fastighetsägare •Orienterbarhet: sammanhang med omgivningen
ARKITEKTUR	•Mångfald och variation i utformning •Arkitektonisk kvalitet •Spännande arkitektur, kreativitet •Mänsklig skala •God relation till befintlig bebyggelse/stadsmiljö •Konstnärlig gestaltning •Utsikt
GRÖN STAD	•Närhet till varierade parker och naturområden •Tar tillvara värdefulla grönområden och stråk •Gröna gårdar, solbelysta friytor •Stärker gröna kilar och blågröna stråk •Närhet till havet •Lugn och ro, god ljudmiljö
NÄRHET TILL SERVICE OCH KOMMUNIKATIONER	•Goda kopplingar till omgivningen, arbetsplatser, handel och centrala staden •Sammanhängande gatunät •Läge med god kollektivtrafik •Prioriterar gång och cykel, gör bilen mindre nödvändig •Säkerställer gångavstånd (= ca 500 m) till kollektivtrafik, service, skola, affärer, torg och grönområden

Bedömning 2, det byggda resultatet

Den andra bedömningen av kvalitet genomförde vi under 2021 för att kunna fördjupa den första kvalitetsbedömningen när projekten var klara och inflyttade. Nu gjordes ett nytt system med kriterier för stadsmiljökvaliteter baserat på den internationella forskningen om *walkability* som vi redan har tagit upp i föregående kapitel. Systemet förutsätter att kvaliteter bedöms på plats av en grupp, till exempel boende, företrädare för kommunen, näringsidkare eller forskare. I detta fall har projekten bedömts på plats av oss i följeforskargruppen kring BoStad2021. Bedömningen kan genomföras som en mer objektiv registrering av mätbara faktorer med betydelse för stadsmiljön, men också som en mer subjektiv bedömning av kvaliteter. I båda fallen är bildokumentation av miljöerna ett viktigt hjälpmedel. Skälen till att vi valt en upplevelsebaserad metod för att bedöma kvaliteten i det byggda resultatet är dels att kommunens och byggherrarnas ambitioner handlar mycket om staden som upplevelse, levande gator, blandning, mångfald av människor, funktioner och intryck. Dels har flera av de infrastrukturella och mätbara kvaliteterna som avstånd till service och kollektivtrafik, placering i existerande noder och kraftsamlingsområden redan omfattats av Bedömning 1. Sådana kvaliteter har med projektens läge att göra och har därmed inte förändrats under genomförandet.

Till den standardlista på faktorer som återspeglar internationell konsensus för *walkability studies* har vi lagt ytterligare en faktor, Sammanhang med omgivningen. Flera av kriterierna från den första bedömningen, den som gällde stadsbyggnadskvaliteter på detaljplanenivån, återfinns i någon form även i Tabell 2. Även nu har bedömningen sin startpunkt i blandstadsidealet. Vidare har vi lagt till tre faktorer som avser boendemiljön: utemiljö, insyn och utblick. De bör ses som delaspekter på god boendemiljö. De gör alltså inte anspråk på att svara på hur den sammantagna boendekvaliteten upplevs.

Utformning av entréer, lägenhetsutformning och planlösningar, ljudmiljö, balkonglösningar, trygghet, utsikt, insyn, tillgång till gröna utemiljöer, solljus och dagsljus, materialval är exempel på kvaliteter med stor betydelse för de boende, även om preferenser varierar mellan olika grupper av boende. Dessa kvaliteter är inte alltid betonade i styrdokument för stadsutvecklingen i Göteborg eller inom BoStad2021. Men vi har ansett att om kvaliteten i det byggda resultatet ska utvärderas bör vi ta med boendemiljökvaliteter som har ett uppenbart samband med stadsmiljökvaliteter.

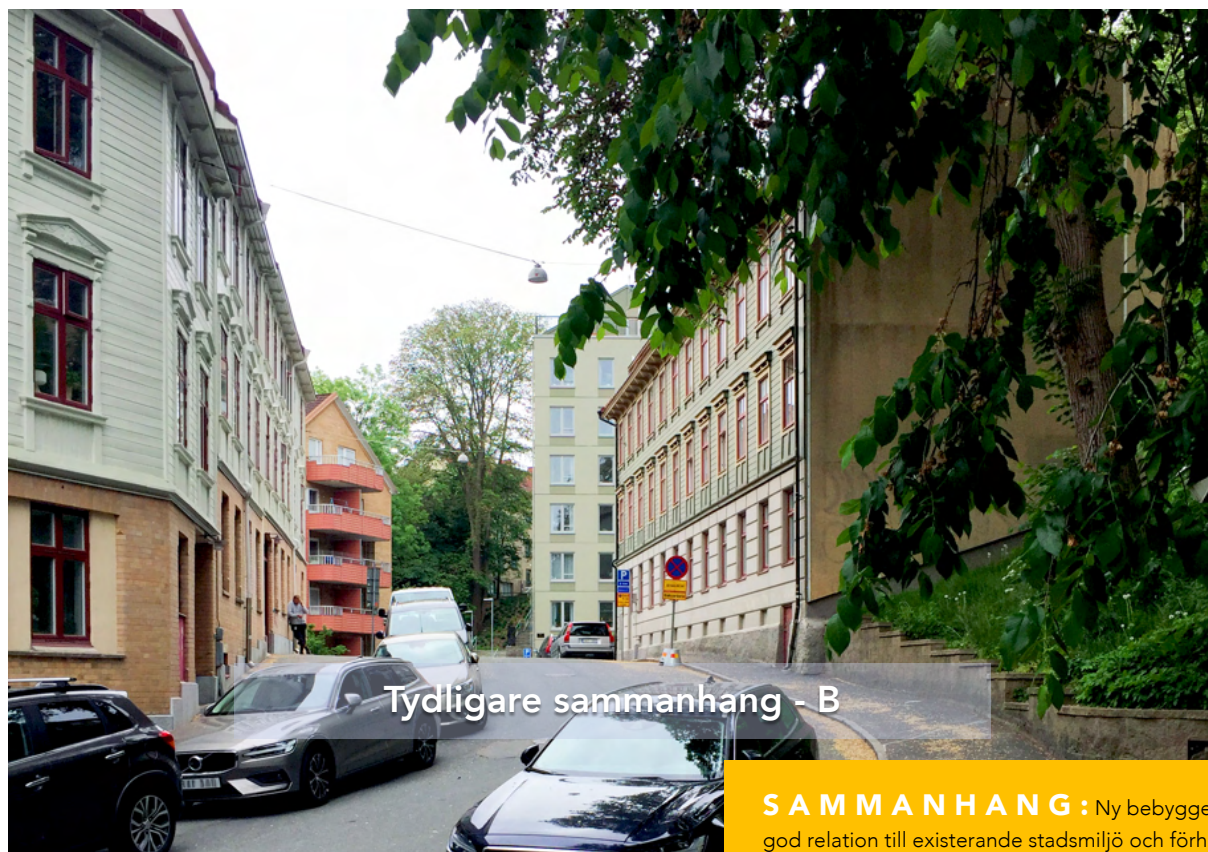
De tio kriterierna

I Tabell 2 redovisas våra kriterier för att bedöma stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter i de 15 utvalda projekten inom BoStad2021 och de 10 projekten utom BoStad2021. Bedömningen gjordes på en skala mellan 1 och 3, där 1 betyder låg kvalitet och 3 hög kvalitet. Här i Bedömning 2 förekommer även halvsteg.

Tabell 2. Kriterier för stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter

SAMMANHANG	•Ny bebyggelse har en god relation till existerande stadsmiljö och förhåller sig på ett medvetet sätt till sammanhanget. Antingen genom att tillföra helt nya kvaliteter i gott samspel med existerande bebyggelse, eller genom att förstärka befintliga kvaliteter. Flöden längs gator och torg upplevs som välfungerande.
INTRYCK	•Byggnader och andra fysiska element gör att gatan/platsen skapar ett starkt intryck samt gör den distinkt igenkännbar och minnesvärd. Inbjudande, välkomnande, stark karaktär.
SLUTENHET	•Gator och offentliga platser är "slutna rum" definierade av byggnader, murar/staket, plantering etc.
MÄNSKLIG SKALA	•Storlek och artikulering av fysiska element svarar mot stillasittande och gående människor. Relationen mellan byggnadshöjder och gaturum håller en mänsklig skala. Detaljer och artefakter i gatu- och gårdsmiljön inspirerar i ögonhöjd. Hög kvalitet i material och utförande av gatu- och gårdsmiljön. Det finns en variation i gaturummet och ett samspel mellan gröna och byggda element.
TRANSPARENS	•Det är möjligt att från gatan visuellt eller fysiskt ta del av den verksamhet eller aktivitet som sker inne i bottenvåningarna. Verksamheter och aktiviteter i byggnaderna flyttar ut och ger avtryck i gaturummet. Det finns öppningar in mot gårdar där pågående aktiviteter syns från gatan. Det finns entréer mot gatan.
KOMPLEXITET	•Gatan eller platsen har en visuell och funktionell mångfald. Byggnaderna varierar i material, utformning och höjd. Det finns andra funktioner i bottenvåningarna än bostäder, flertalet sådana som främjar gatulivet. Det finns en blandning av funktioner i husen, t ex bostäder, handel, kontor, service.
UTEMILJÖ	•Det finns en grön och rimligt solbelyst gård eller annan utemiljö med minst tre-fyra funktioner i direkt och bilfri anslutning till bostäderna.
INSYN	•Bostäderna generas inte av besvärande insyn. Passerande behöver inte titta bort när man går förbi en bostad.
UTBLICK	•Bostäderna har utblickar mot gata eller gård med rimlig distans till omgivningen. Bostäderna vetter inte mot betongväggar, bergskärningar eller liknande.

På följande sidor redovisas exempel på miljöer som uppvisar hög eller låg uppfyllelse av kriterierna i bedömningsverktyget (B – projekt inom BoStad2021, A – projekt i annan produktion).

SAMMANHANG: Ny bebyggelse har en god relation till existerande stadsmiljö och förhåller sig på ett medvetet sätt till sammanhanget. Antingen genom att tillföra helt nya kvaliteter i gott samspel med existerande bebyggelse, eller genom att förstärka befintliga kvaliteter. Flöden längs gator och torg upplevs som välfungerande.

STADSMILJÖKVALITET

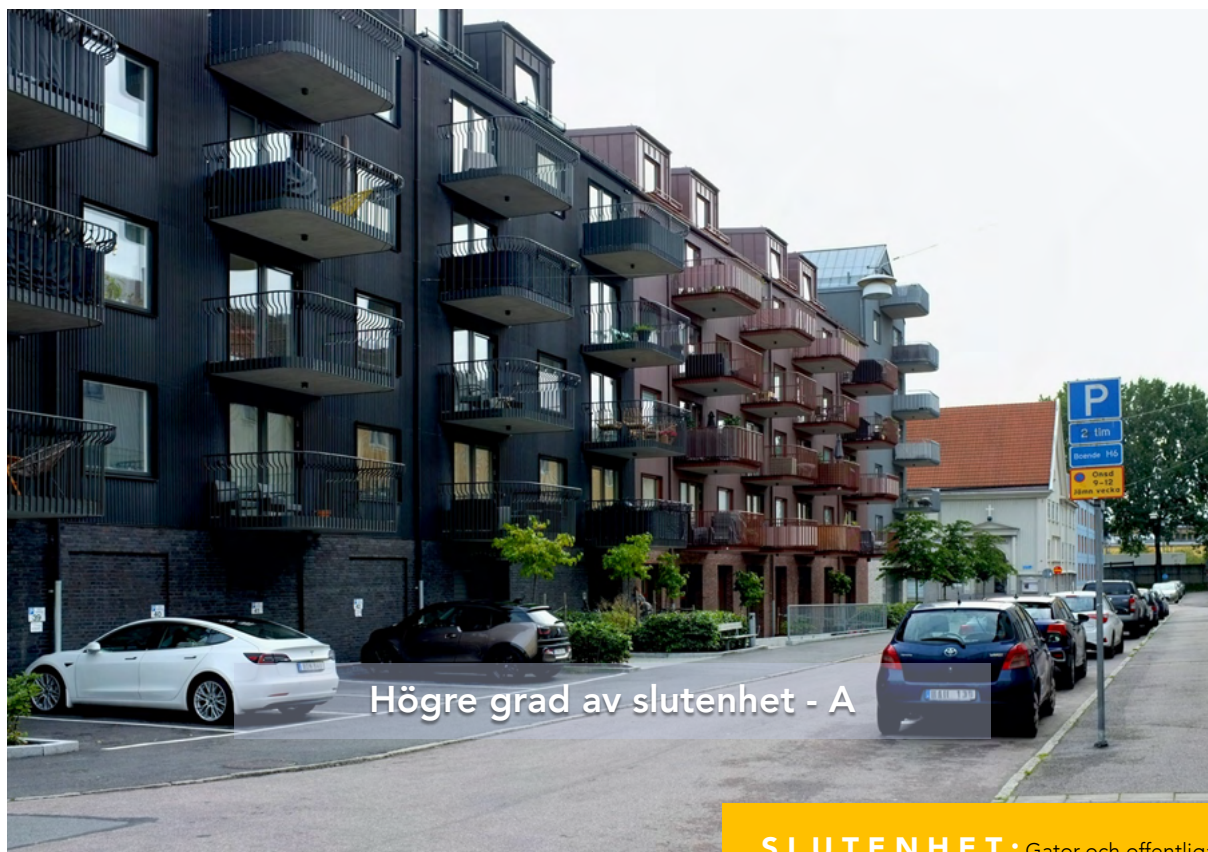

Mer välkomnande intryck - B

INTRYCK: Byggnader och andra fysiska element gör att gatan/platsen skapar ett starkt intryck samt gör den distinkt igenkännbar och minnesvärd. Inbjudande, välkomnande, stark karaktär.

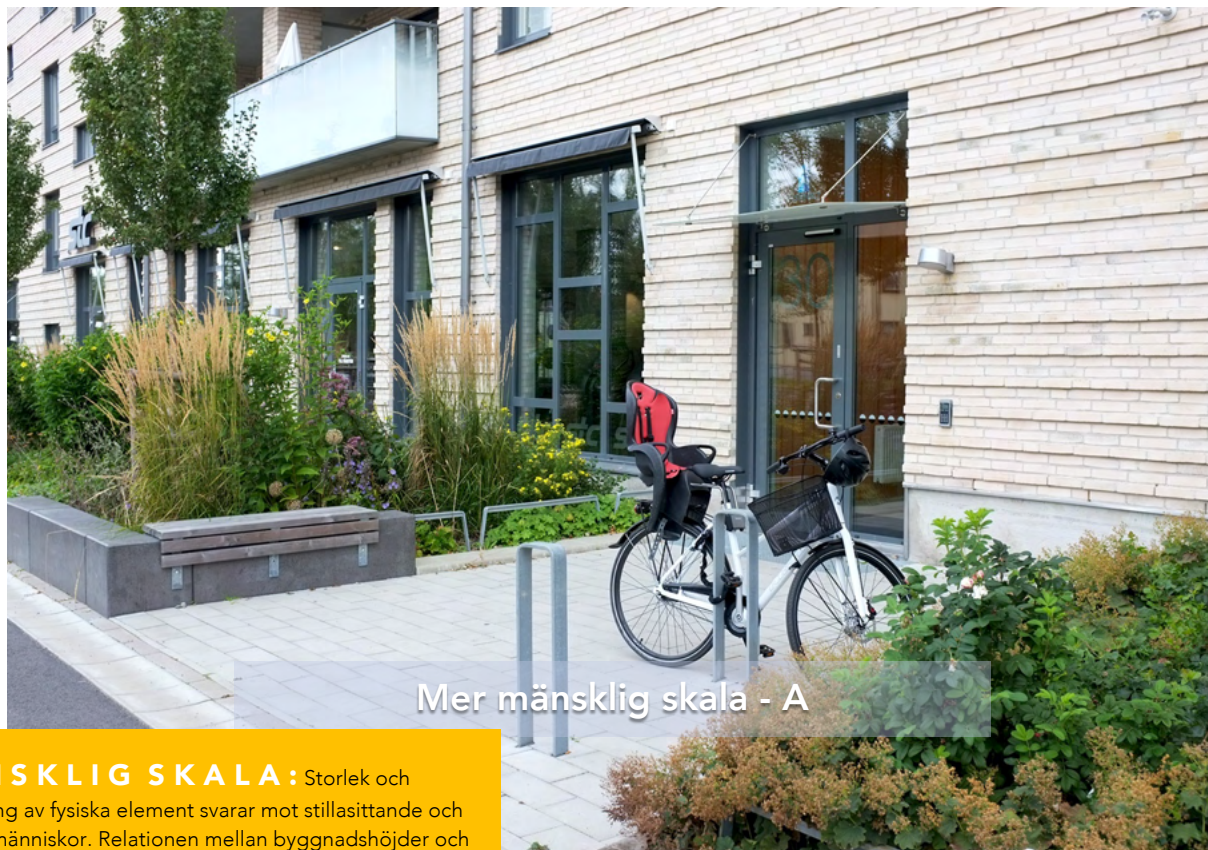
Mindre välkomnande intryck - B

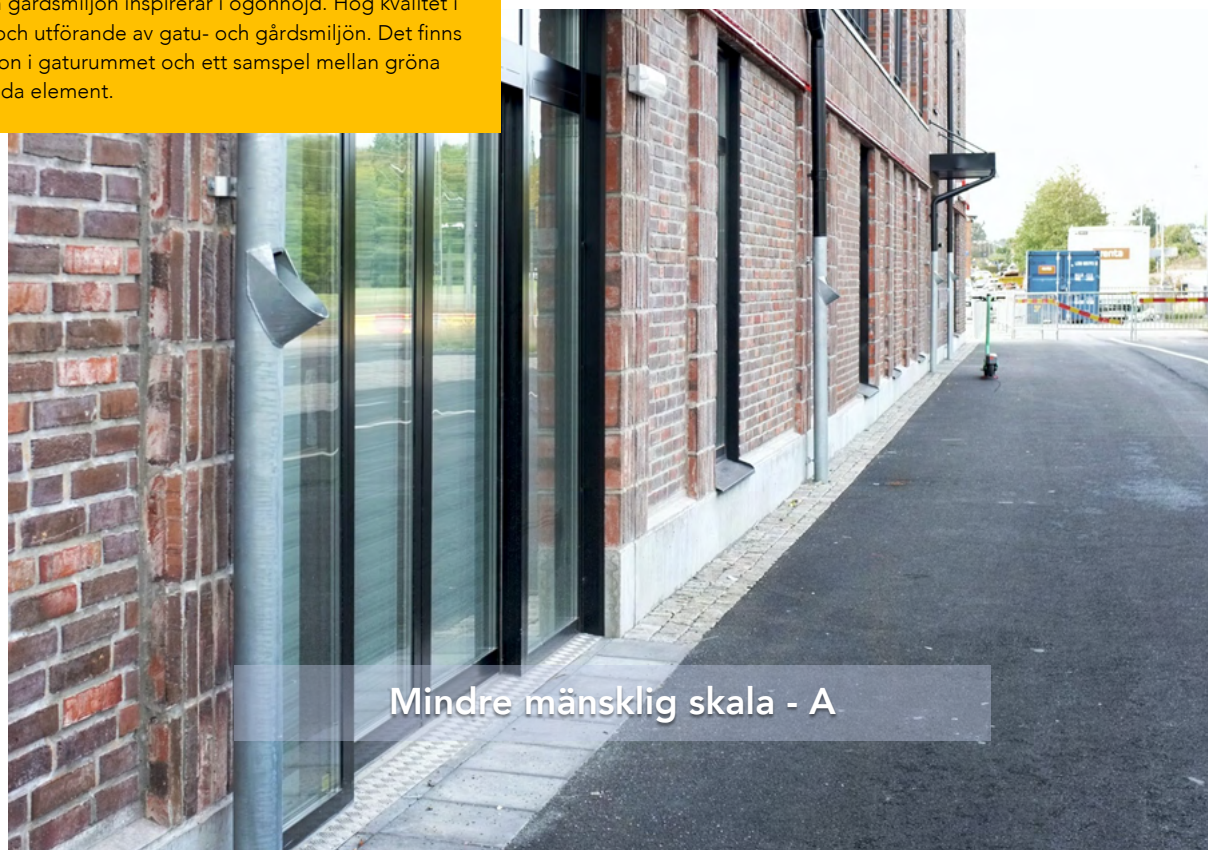
SLUTENHET: Gator och offentliga platser är "slutna rum" definierade av byggnader, murar/staket, plantering etc.

STADSMILJÖKVALITET

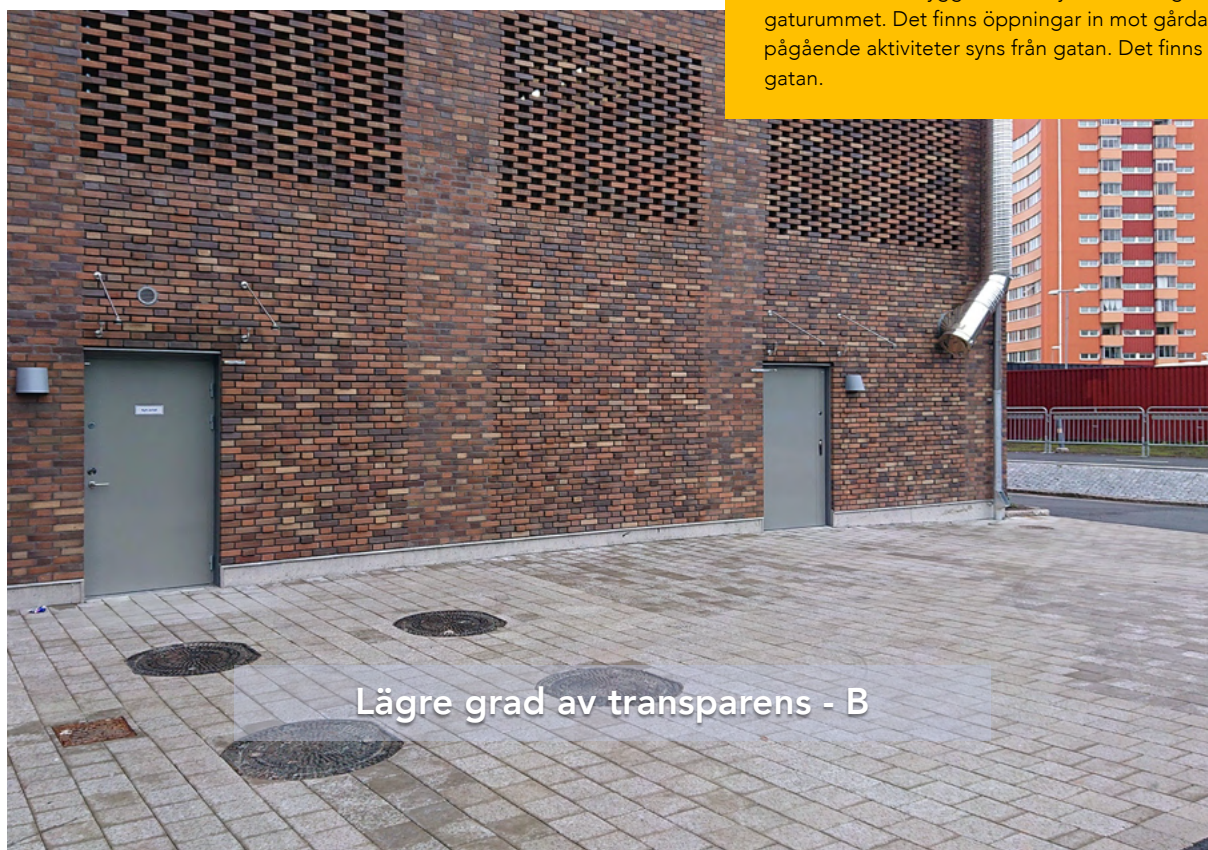
MÄNSKLIG SKALA: Storlek och artikulering av fysiska element svarar mot stillasittande och gående människor. Relationen mellan byggnadshöjder och gaturum håller en mänsklig skala. Detaljer och artefakter i gatu- och gårdsmiljön inspirerar i ögonhöjd. Hög kvalitet i material och utförande av gatu- och gårdsmiljön. Det finns en variation i gaturummet och ett samspel mellan gröna och byggda element.

Högre grad av transparens - A

TRANSPARENS: Det är möjligt att från gatan visuellt eller fysiskt ta del av den verksamhet eller aktivitet som sker inne i bottenvåningarna. Verksamheter och aktiviteter i byggnaderna flyttar ut och ger avtryck i gaturummet. Det finns öppningar in mot gårdar där pågående aktiviteter syns från gatan. Det finns entréer mot gatan.

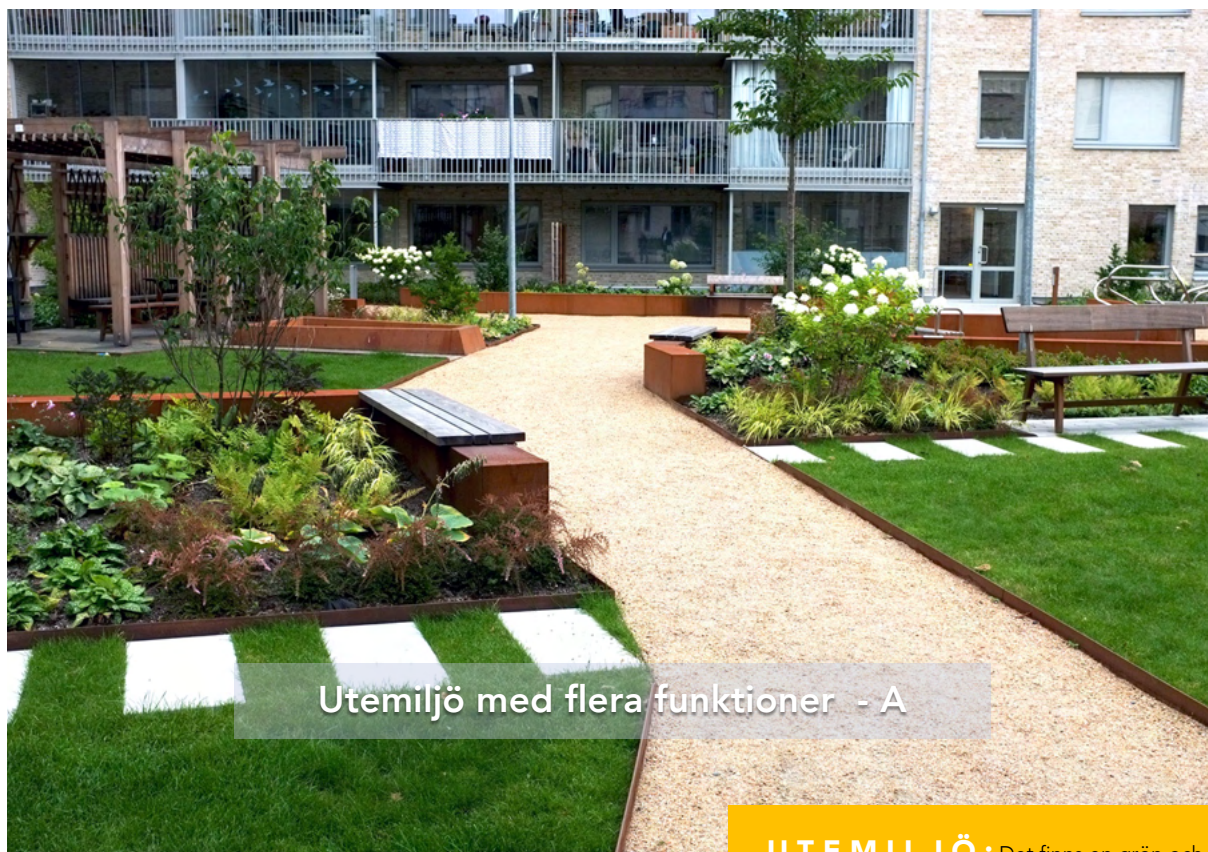
Lägre grad av transparens - B

STADSMILJÖKVALITET

KOMPLEXITET: Gatan eller platsen har en visuell och funktionell mångfald. Byggnaderna varierar i material, utformning och höjd. Det finns andra funktioner i bottenvåningarna än bostäder, flertalet sådana som främjar gatulivet. Det finns en blandning av funktioner i husen, t ex bostäder, handel, kontor, service.

Utemiljö med flera funktioner - A

UTEMILJÖ: Det finns en grön och rimligt solbelyst gård eller annan utemiljö med minst tre-fyra funktioner i direkt och bilfri anslutning till bostäderna.

Utemiljö med få funktioner - B

BOENDEMILJÖKVALITET

Lägre grad av insyn - B

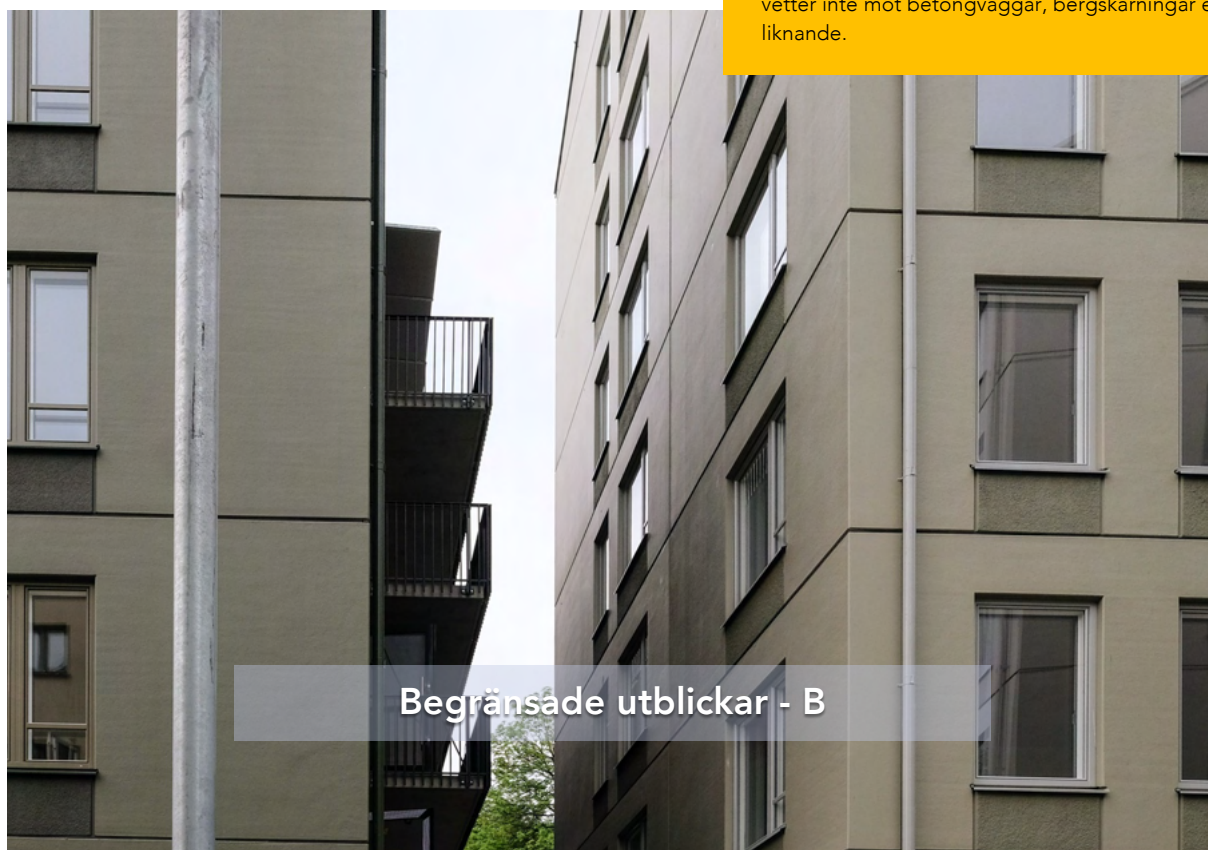
INSYN: Bostäderna generas inte av besvärande insyn. Passerande behöver inte titta bort när man går förbi en bostad.

Högre grad av insyn - B

UTBLICK: Bostäderna har utblickar mot gata eller gård med rimlig distans till omgivningen. Bostäderna vetter inte mot betongväggar, bergskärningar eller liknande.

Det urbana blandstadsidealet som ambition

Sammantaget är alltså det rådande stadsbyggnadsidealet såväl i Göteborg som i stora delar av västvärlden Den urbana blandstaden. Större svenska städer eller stadsregioner utvecklades under flera decennier mot en utspridning av bebyggelsen över ett allt större glesbebyggt pendlingsomland. Det brukar kallas sprawl – och leder bland annat till omfattande bilberoende. Sedan något decennium är ambitionerna att motverka och mildra effekterna av denna utveckling med en medveten förtätning och funktionsblandning i regionkärnorna och andra större tätorter i syfte att bland annat skapa bättre tillgänglighet med andra färdmedel än bil och att skapa urbana blandstadskvaliteter som ska göra staden attraktiv för investerare, inflyttare och dess invånare.

Göteborgs kommun har hög profil i sin omfattande flora av mål, policys och styrdokument för stadsbyggandet – och då också för BoStad2021. Ett genomgående drag är en reaktion mot modernismens funktionsuppdelade stad bestående av en arkipelag av flerbostadsområden, småhusområden, kontorsområden, handelsområden sammanbundna av vägtrafiksystem. Strävan inom BoStad2021 är den omvända: att kunna röra sig i staden till fots, på cykel och med kollektivtrafik. Förebilden är den traditionella europeiska staden med väl definierade stadsrum och omväxlande bebyggelse till både utseende och funktion: funktionsblandning med bostäder och butiker, tjänster och andra typer av smärre arbetsplatser samt småparker och annat som hittas i Europas stadskärnor. En huvudpoäng är att stadsplanen och arkitekturen ska göra stadsmiljön inbjudande att vistas i för invånare och för besökare. En tätare och funktionsblandad stadsmiljö, med fler människor som vistas i denna miljö, och som rör sig där i mänsklig hastighet, ska skapa trygghet. Gröna ytor mellan gata och husfasad anses motverka det väldefinierade stadsrum man strävar efter.

Intentionerna har starkt stöd i forskning som visar att två egenskaper i bebyggelsemönstret är centrala för att minska bilberoendet: centralitet och ett gatunät med hög korsningstäthet. Centralitet handlar om projektens läge i staden. Hög korsningstäthet är ett mått på hur lämpade projekten är för gång-, cykel- och kollektivtrafik. Små kvartersmått ger högst korsningstäthet.

Av samma skäl vill man påverka lokaliseringen och utformning av funktioner som människorna ofta behöver: kollektivtrafikhållplats, skolor och dagligvaruhandel. Kvaliteten i stadens offentliga rum spelar en viktig roll om strävan mot hållbara transporter ska nås. Som Jan Gehl visade redan 1980 använder människor inte gator, platser och torg som de upplever som otrivsamma, ofunktionella och otrygga, förutsatt att de kan välja⁴. Dåliga offentliga miljöer används därför att man måste.

En stark idé som genomsyrar BoStad2021 är att projekten ska fungera ungefär som en traditionell blandstadsdel genom hög exploateringsgrad och funktionsblandning. Att det ska finnas både boende och arbetsplatser, en del ska vara butiker och matställen som ska ge liv åt vissa stråk. Det finns också en föreställning om att grupper med olika socioekonomiska förutsättningar ska blandas.

4 Kvalitet i 25 projekt

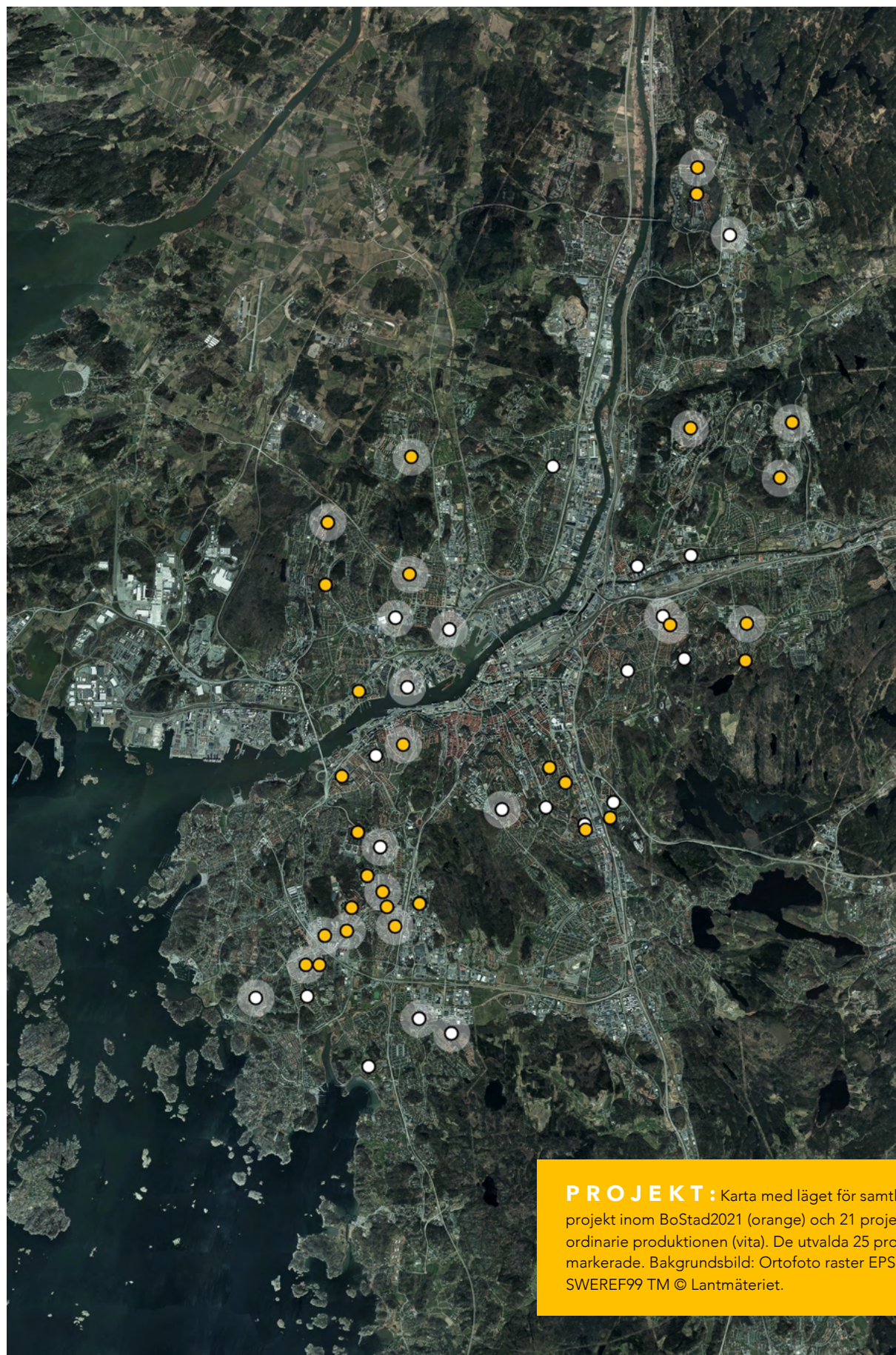
Utgångspunkter för bedömning av kvaliteter

Grunderna för kvalitetsbedömningen både av detaljplanerna och av det byggda resultatet har vi presenterat i det föregående kapitlet. Här ska vi gå igenom utfallet av våra två bedömningar.

Analys av detaljplanehandlingar (Bedömning 1)

I den första bedömningen (2019) av kvaliteterna har vi jämfört de 30 förtätningsprojekten inom BoStad2021 med 21 liknande projekt i stadens övriga produktion, projekt som var under byggande i december 2018. Jämförelsen var baserad på en genomgång av samtliga 51 antagna detaljplaner.

⁴ Gehl, J. (1980). *Livet mellem busene, udeaktiviteter og udemiljøer*. 2. rev. udg. Köpenhamn: Arkitektens Forl.

Analys av det byggda resultatet (Bedömning 2)

Den andra bedömningen av kvalitet gäller stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter hos det byggda resultatet och har gjorts på ett urval av 25 av de 51 projekten. Femton projekt inom BoStad2021 och tio från annan liknande produktion valdes ut för bedömning. Bland de 25 projekten finns en god spridning vad gäller läge i staden, antal bostäder, typ av byggherre, upplåtelseform och byggnadstyper. Ej färdigställda och ännu ej inflyttade projekt utelämnades samt de med solitära byggnader.

Vi har gjort 25 platsbesök under perioden augusti 2021 – oktober 2021. Av totalt 25 projekt besöktes fyra av två forskare, 16 av tre forskare och fem av fyra forskare. Alla platsbesök har dokumenterats med bilder. För varje projekt har ett utvärderingsprotokoll upprättats på plats med hjälp av kriterierna i kapitel 3 (Tabell 2).

I oktober 2021 höll vi en intern workshop inom gruppen där allt insamlat bildmaterial genomgicks och bedömdes utifrån de uppställda utvärderingskriterierna. Syftet var att kvalificera och kalibrera de bedömningar som gjorts vid platsbesöken.

Bedömningarnas resultat

I vår Delrapport 3 redovisades en bedömning av stadsbyggnadskvaliteter på detaljplanenivå i samtliga 30 projekt inom BoStad2021 och 21 projekt utanför satsningen. Nu redovisar vi bedömningen av urvalet omfattande 25 byggda projekt, 15 inom och 10 utom BoStad2021. I Tabell 3 återfinns bedömningen av stadsbyggnadskvaliteterna i detaljplaner 2019 och bedömningen 2021 av stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter i det byggda resultatet.

Tabell 3. Kvaliteter i femton projekt inom BoStad2021 och i tio projekt i annan produktion

		BEDÖMNING 1 2019 DETALJPLANEHANDLINGAR						BEDÖMNING 2 2021 DET BYGGDA RESULTATET								
NR	PROJEKT	STADSBYGGNADS- KVALITETER						STADSMILJÖ- KVALITETER						BOENDEMILJÖ- KVALITETER		
		Förtätning	Stadsliv	Stadsmässighet	Arkitektur	Grön stad	Närhet	Sammanhang	Intryck	Slutenhet	Mänsklig skala	Transparens	Komplexitet	Utemiljö	Insyn	Utblick
BOSTAD2021																
1	Radiotorget															
2	Smörslottsgatan															
3	Munspelsgatan															
4	Adventsvägen															
5	Mandolingatan															
6	Fyrklöversgatan															
7	Ättehögsgatan															
8	Kosmosgatan															
9	Nymilsgatan															
10	Merkuriusgatan															
11	Godhemsberget															
12	Norra Fjädermolnsgatan															
13	Briljant/Smaragdsgatan															
14	Gunnestorpsvägen															
15	Nordöstra Gårdsten															
ANNAN PRODUKTION																
1	Önneredsvägen															
2	Tunnbindaregatan															
3	Plejadgatan															
4	Syster Estrids gata															
5	Kobbegården															
6	Nya Munkebäck															
7	Rambergsvallen															
8	Titteridammsvägen															
9	Guldmyntsgatan															
10	Sisjövägen															
	Poäng/färgskala	1	1,5	2	2,5	3										

När det gäller vår bedömning av det byggda resultatet vill vi påpeka att i fråga om tio projekt handlade det om delvis utbyggda projekt. Där utvärderade vi enbart de färdigställda delarna. Vissa kvaliteter kan påverkas i framtiden genom vidare utbyggnad. I ett fall har vi valt ut en av de färdigställda delarna – ett flerbostadshusområde.

Statistiska samband

Genom faktoranalys av våra samlade projektvisa poängbedömningar av både stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter har vi kunnat konstatera att våra nio kvalitetsegenskaper kan reduceras till tre grundläggande komponenter: (1) boendemiljökvaliteter; (2) intryck-skala-sammanhang; (3) slutenhet-komplexitet-transparens. Utemiljö visar sig ingå i både (1) och (3), vilket är vad man kan vänta sig.

Vi har dessutom gjort två övergripande kvalitetsbedömningar av det byggda resultatet i de 25 projekten: en bedömning där vi har utgått från de värderingar som uttrycks i stadens policydokument och ytterligare en bedömning där våra egna spontana uppfattningar om kvalitet har kommit till uttryck. Det har gjort de möjligt att identifiera vilka kvalitetsegenskaper som väger tyngst i de övergripande kvalitetsbedömningarna. Implicita vikter har uppskattats genom multipel regression. Utfallet visar att komplexitet, slutenhet och skala är de tre egenskaper som väger tyngst när vi utgår från policydokumentens värld i våra bedömningar. När vi i stället utgår från våra egna uppfattningar om kvalitet blir det en annan bild – nu är det sammanhang och insyn som väger tyngst.

5 Är projekt i BoStad2021 minst lika bra som de andra?

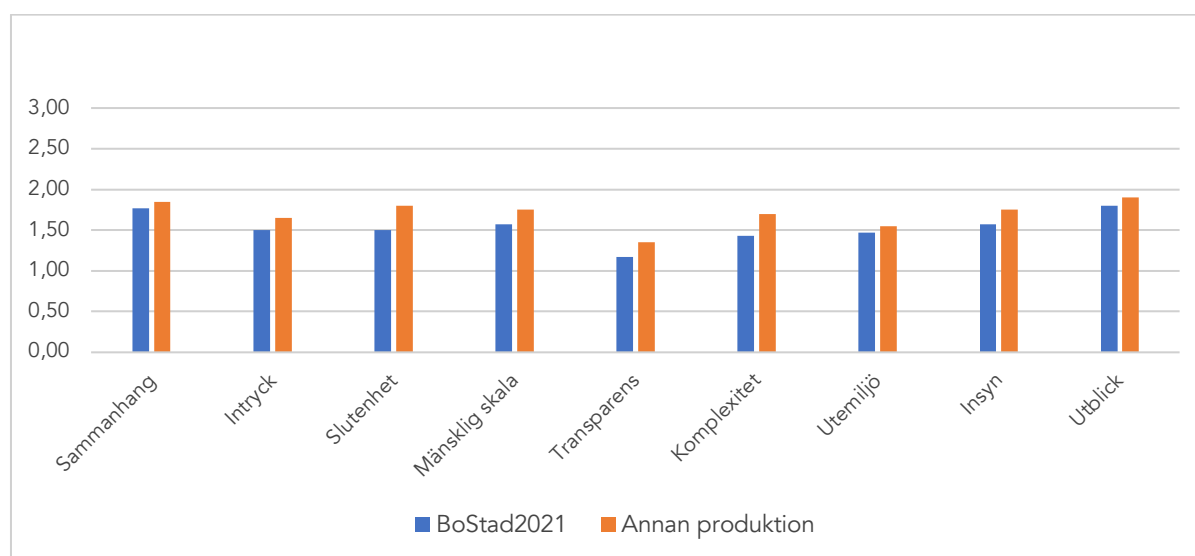
Frågan var alltså om projekten inom BoStad2021 uppvisar minst samma kvalitet som projekten i den övriga produktionen. Ledde en uppsnabbad planeringsprocess till brister i kvaliteten?

Slutsatser

- Det finns ingen avgörande skillnad i kvalitet mellan projekten inom och utom BoStad2021, det visar både bedömningen av detaljplanerna och bedömningen av det byggda resultatet
- Kortare planeringstid har inte lett till sämre kvalitet
- Såväl projekten inom som utom BoStad2021 har betydande svårigheter att uppnå de kvalitetsambitioner som kommunen och byggherrarna satt upp.

Likheter och skillnader i stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter

En jämförelse av utfallet i bedömningarna av de 15 projekten inom BoStad2021 med de 10 utanför, visar att de senare genomgående får något högre poäng än de förra i samtliga kategorier (Figur 1).

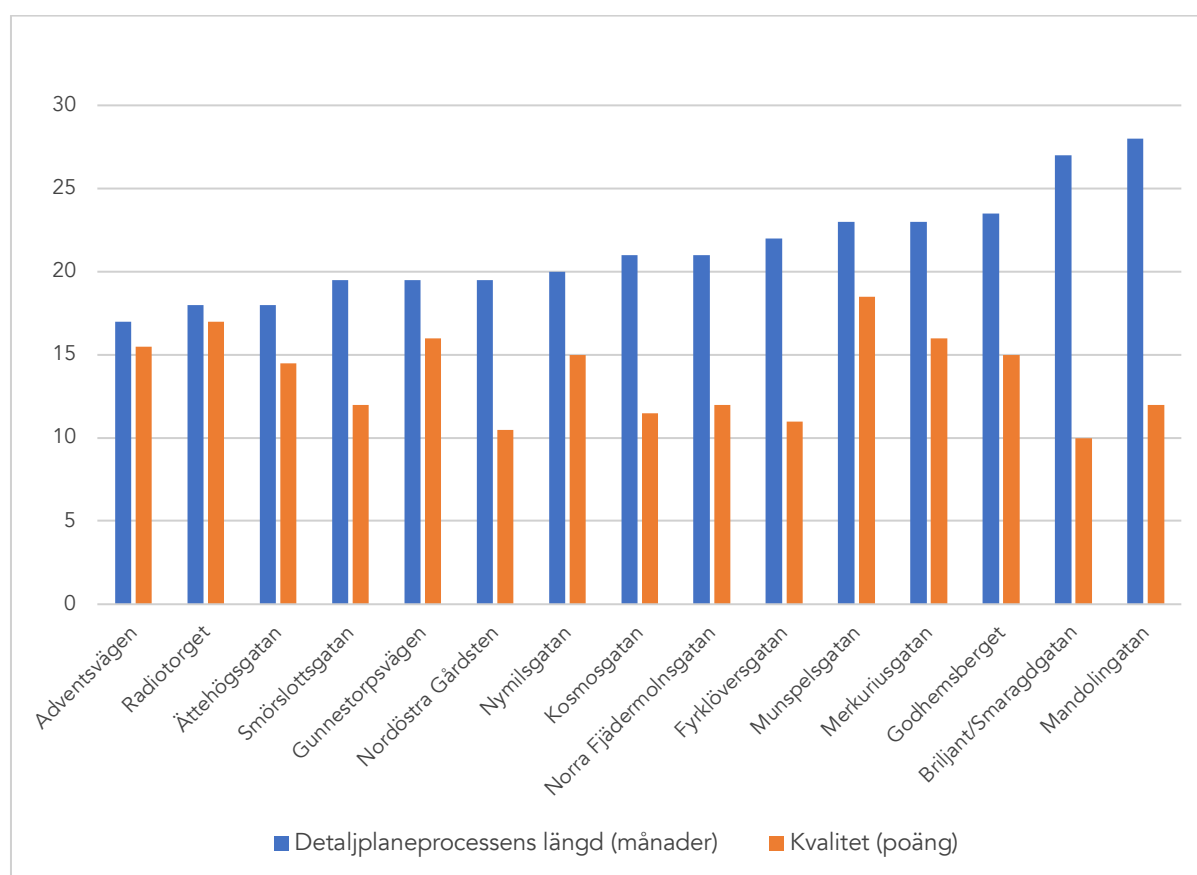
Figur 1. Jämförelse av stadsmiljökvaliteter och boendemiljökvaliteter i BoStad2021 och i annan produktion (snitt per projekt)

Dock är skillnaderna relativt små, men det är värt att notera att annan produktion tycks vara ett strå vassare i fråga om samtliga kvalitetskategorier. Skillnaden mellan de två projektgrupperna kommer sig framför allt av att det i jämförelsegruppen finns relativt sett fler projekt med riktiga höga poäng än i gruppen med projekt inom satsningen. Det kan bero på att det inom BoStad2021 är fler projekt med tomter som ger sämre förutsättningar att uppnå ambitionerna om blandstad. Smala tomter längs trafikleder och små projekt med relativt få bostäder är exempel på detta.

Det kan dock inte uteslutas att tomter med sämre förutsättningar kom att ingå för att snabbt få ihop ett tillräckligt antal bostadsprojekt i starten av BoStad2021. Sådillvida kan man påstå att ambitionerna med fler bostäder på kort tid indirekt påverkade kvaliteten i projekten. Men det ändrar inte slutsatsen att planeringstiden saknade påverkan på kvaliteten. Det ursprungliga valet av tomt tycks ha ett starkt inflytande på hur höga kvaliteter som kan uppnås i ett projekt.

Den uppsnabbade planprocessens roll

När vi jämför resultat i kvalitetsbedömning 2 med tidsåtgången kan vi inte se att planer med kort handläggningstid får lägre poäng än de med lång. Likaså betyder inte lång handläggningstid genomgående bättre kvalitet. Se Figur 2.

Figur 2. Detaljplanprocessens längd och kvalitet (BoStad2021)

Korrelationen mellan detaljplanprocessens längd och resultatets kvalitet är $-0,31$, dvs att det finns ett svagt och knappast säkerställt samband mellan snabb planering och hög kvalitet för de 15 projekten inom BoStad2021.

Kommunens ändrade syn på kvaliteter efter 2016

Man kan hävda att kvalitetsutfallet av BoStad2021 bör bedömas utifrån de kommunala riktlinjer som gällde 2016. Samtidigt är det av intresse att följa hur Göteborgs styrdokument har utvecklats under satsningstiden.

Stadsbyggnadskontoret gjorde 2017 en bred remiss av ett arkitekturprogram, som 2018 ledde fram till en arkitekturpolicy, som sägs ta sin utgångspunkt i den nationella politiken för gestaltad livsmiljö (prop. 2017/18:110). Denna policy är väsentligt mer allmänt hållen än Stadsbyggnadskvaliteter från 2008.

En sammanställning gjord av Boverket vittnar om att många kommuner har utvecklat arkitekturstrategier på senare år. Tydliga exempel på kommunala strategier där kvalitet används som nyckelbegrepp kan hämtas från Huddinge (2020), Täby (Arkitekturprogram för Tåbys regionala stadskärna 2019) och Upplands Väsby (Gestaltningsskildring till stadsmässighetsdefinitionen 2020).

I granskningsversionen (2021) av en ny översiktsplan för Göteborg ingår ett avsnitt om den tematiska inriktningen Gestaltad livsmiljö. Här introduceras begreppet ”lägesbaserad planering”, som grundar sig på att ”olika lägen i staden har olika potential för att uppnå kvaliteter, blandning av olika funktioner och att ta hand om och dra nytta av en högre täthet”. ”Rekommendationen är därför att differentiera funktionsblandning och täthet utifrån läge.” Detta är uppenbarligen en ny princip och något annat än att ofta försöka skapa en innerstadsmässig blandstad i perifera förorter.

Vidare framhålls att stadsbyggnadskontoret driver ett arkitekturstrategiskt arbete under ledning av stadsarkitekten. Arbetet syftar till att

verka för att uppnå en hög arkitektonisk nivå och omfattar framtagande av riktlinjer, rådgivning i de mest gestaltungs-mässigt utmanande projekten genom Arkitekturutskottet samt att på olika sätt hålla samtalet om god arkitektur levande.

Utskottet stöttar stadsbyggnadskontorets handläggare i kvalitetsfrågor i plan- och bygglovsskedena. Både för att stärka handläggare i dialogen med byggherrar och att tillföra kompetens som handläggare kan sakna. Det kan handla om planbesked och andra frågor i planskedet men mest om bygglovsfrågor, inte sällan i dialog med byggherren. Utskottet består av två permanenta medlemmar, stadsarkitekten och en senior planchef, och fyra medlemmar som deltar under en viss tid. Arkitekturutskottet har inget formellt mandat, men i kraft av att det utses av stadsbyggnadsdirektören och leds av stadsarkitekten har det en informell makt.

Forskargruppen har intervjuat tre ledamöter av Arkitekturutskottet under hösten 2021, eftersom utskottet har granskat nästan alla projekt inom BoStad2021. De två huvudfrågorna var:

- Vilka kriterier utgår ni ifrån när ni ska bedöma kvaliteten i de projekt ni granskar?
- Kan ni se någon skillnad i kvalitet på projekten inom och utom BoStad2021?

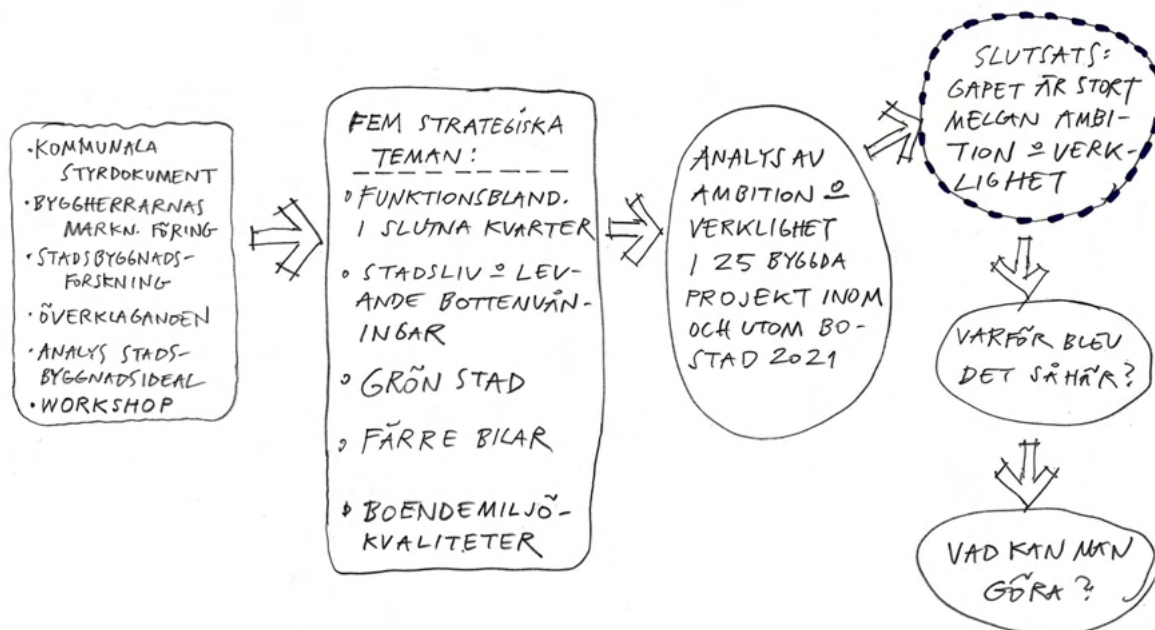
Svaren på den första frågan visar att utskottet inte använder fasta kriterier i sin kvalitetsbedömning. Det är ledamöternas personliga kompetens som utgör bas för granskningar och omdömen. Kriterier anses bli för allmänna eller snabbt obsoleta, omvärlden förändras: ”Granskningen av de arkitektoniska kvaliteterna är ingen regelstyrd lek”. Man väljer att granska vissa projekttyper och då handlar det om kontext (hur passar den nya byggnaden in i ett känsligt sammanhang där det finns stora arkitektoniska värden), objekt (tillskott av byggnader som är betydelsefulla i kraft av sin storlek, funktion eller annat och då får stor betydelse för sammanhanget), process (när det finns olika uppfattningar om vägval hos byggherrar och handläggare). ”Skalan vi granskar är byggnadens sammanhang med omgivningen och dess estetiska och gestaltungs-mässiga kvaliteter, dess arkitektur.”

Enligt ordföranden i utskottet ser de inga större skillnader i kvalitet i projekten inom och utom BoStad2021. Men de anser det viktigt att projekten granskades, för så fick staden möjlighet att i vissa fall föreslå förbättringar. ”Generellt har vi i Göteborg en kulturellt betingad låg kvalitet på arkitekturen. Det utmärker hamn- och arbetarstäder som Liverpool och Göteborg. Man har dålig självkänsla och ett kunskapsförakt som gör att staden inte efterfrågat hög kvalitet på byggandet.”

6 Är minst lika bra bra?

I förra kapitlet konstaterade vi att det inte är några avgörande skillnader i kvalitet mellan projekten vi jämfört inom respektive utom BoStad2021. Men det säger ingenting om i vilken grad projekten i de båda grupperna lyckas uppfylla de ambitioner för stadsbyggandet som staden och byggherrarna satt upp. Är ”minst lika bra” det samma som bra?

BOSTAD 2021 - ÄR MINST LIKA BRA BRA?

Slutsatser

Staden och byggherrarna har i styrdokument, projektpresentationer och detaljplaner satt upp höga ambitioner när det gäller att förverkliga blandstadsidealet i de projekt som byggs i Göteborg. Som vi redovisat tidigare är det uttalade idealet, kort sammanfattat som fem strategiska teman, funktionsblandning i slutna kvarter, stadsliv och levande bottenvåningar, grön stad, färre bilar och boendemiljökvaliteter.

Efter våra analyser av dels 51 detaljplaner, dels 25 byggda projekt inom och utom BoStad2021 är slutsatsen att det är anmärkningsvärt många projekt som har svårt att leva upp till ambitionerna. Resultatet är att alltför ofta skapas varken blandstadens kvaliteter eller traditionella boendemiljökvaliteter. Nedan redovisas de fem strategiska teman där skillnaderna mellan ambition och verklighet är som störst.

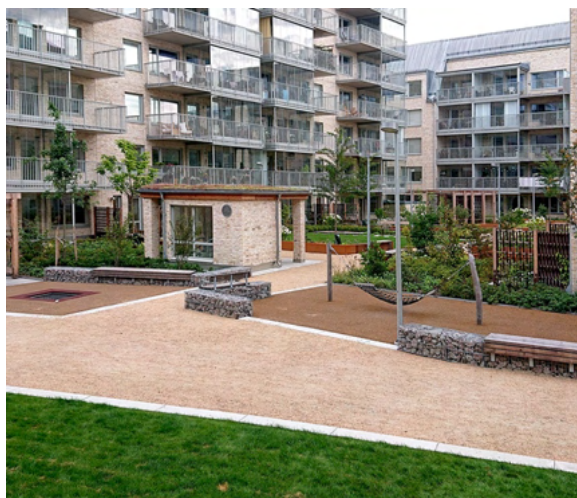
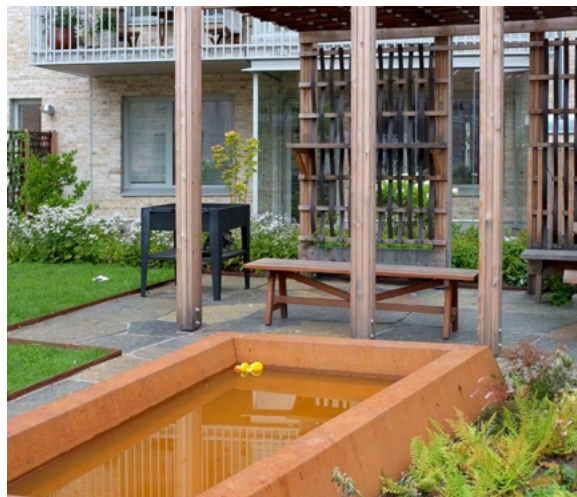
Goda exempel

Några projekt uppfyller ambitionerna för helheten relativt väl. Det finns ju också projekt som lever upp till dem i enstaka delar. Här redovisar vi några bilder från de projekt inom och utom BoStad2021 som totalt fick högst poäng i vår bedömning av det byggda resultatet.

MUNSPELSGATAN – BOSTAD2021

NYA MUNKEBÄCK – ANNAN PRODUKTION

Ambition och verklighet

När vi nu jämför uttalade ambitioner med projektverkligheten gör vi det efter fem strategiska teman: funktionsblandning i slutna kvarter, stadsliv och levande bottenvåningar, grön stad, färre bilar och boendemiljökvaliteter.

FUNKTIONSBLANDNING I SLUTNA KVARTER

Ambition

Nedan presenterar vi utdrag ur kommunala styrdokument, marknadsföringsmaterial från byggherrar och två planbeskrivningar inom BoStad2021, som visar att i Göteborg eftersträvas funktionsblandning, inte sällan i form av slutna kvarter.

ÖP	En attraktiv stad kännetecknas av komplexitet med blandning av funktioner, en visuell mångfald och möjligheter till möten mellan människor. Blandstad eftersträvas både vid omvandling av de centrala förnyelseområdena och vid komplettering av övriga områden. Ej störande arbetsplatser och bostäder ska blandas där det är lämpligt.
Stadsbyggnads-kvaliteter	En bild som växt sig stark under senare år är den om blandstaden. Den har den traditionella kvarterstaden som förebild, med småskaliga, blandade funktioner och ett rikt offentligt liv på gator och platser. Den bör kunna användas i många fall när Göteborg planeras för att bli en tätare, mer sammanhållen stad på längre sikt. En blandning av funktioner i den mer lokala skalan är viktig.
Strategi för utbyggnads-planering	Områden i direkt anslutning till innerstaden är attraktiva för bl.a. kontorsnäringar. Bostäder och verksamheter bör integreras för ömsesidig nytta, t.ex. kontor och handel i bottenvåningar och i mer bullerutsatta lägen.
Mål och inriktning 2017	I stadsbebyggelse ska slutna kvarter med hög exploateringsgrad föredras och bottenvåningen ska inrättas så att de går att använda som lokaler. Vid avsteg ska det finnas goda skäl.
Marknadsförings-material från byggherre	Den klassiska kvarterstaden är det bästa sättet att skapa en skön stadskänsla – det blir tätt mellan husen, lätt att ta sig fram och bäddat för både gatuliv och gårdsliv. Lägg till variation och lekfullhet så har du receptet för [...] projektet.
Planbeskrivning för Brillant- och Smaragd-gatan	Den tillkommande byggnationen medför att områdets karaktär förändras mot kvarterstadens ideal med mer slutna gårdsrum som ger Brillant- och Smaragd-gatan en tydligare karaktär av stadsgata.
Planbeskrivning för Fyrklövers-gatan	Grunden till gestaltningskonceptet för området är idén om kvarterstaden. Genom att gestalta de nya husen i anslutning till närmiljön så att kvartersliknande strukturer växer fram, med väldefinierade innergårdar mellan nya och befintliga hus väver man samman området.

Verklighet

De allra flesta projekten innehåller ingen eller mycket låg grad av funktionsblandning. De flesta är renodlade bostadsområden. Undantag finns och då är det oftast fråga om lokaler i måttlig omfattning. Ambitionen om slutna kvarter uppnås mycket sällan, de flesta projekt uppvisar snarare motsatsen där gårdarna inte är tydligt avskilda och skyddade från gatan. Sällan sluts öppningar mellan husen med plank, häckar eller motsvarande. Kvarteren är bara i några enstaka fall slutna.

STADSLIV OCH LEVANDE BOTTENVÅNINGAR

Ambition

Här har vi valt ut exempel på hur kommunen sätter människan i fokus och formulerar sina ambitioner för stadsmässighet i Översiktsplanen, Budget för Göteborgs Stad 2016, Mål och inriktning Göteborgs Stad 2017 – Byggnadsnämnden, Fastighetsnämnden, Trafiknämnden, Park- och naturnämnden, och Planbeskrivningen för Norra Fjädermolnsgatan. Stadens offentliga rum, gator med sprudlande stadsliv, hus med levande bottenvåningar, entréer mot gatan, men även insyn och variation tas upp i citaten.

ÖP	<i>Samspelet mellan människor ute på gator, torg och andra offentliga platser med människor inne i husen kan påverkas av att bebyggelsens första våning är utformad för sådan kontakt. Antingen publika bottenvåningar, eller lagom avstånd till bostads-/kontorsfönster, för att våga ha gardinerna frändragna och vilja vistas på balkong eller uteplats.</i> <i>Visionen om blandstad rymmer mer än bara blandade funktioner. Här ryms önskan om en levande, trygg stad, önskan om en spännande och attraktiv stad, om en hållbar och flexibel stad, en stad där alla får plats. Blandstadens kvaliteter skapas genom variation i stort och smått, på alla nivåer i planeringen.</i> <i>Människans upplevelse står i centrum. En lyckad blandstad gör att alla människor känner sig välkomna, vill använda stadens rum, vill promenera och cykla och känner sig trygga. Det är gatans miljö som är utgångspunkten, där blandningen inte bara bör vara i olika funktioner utan även visuell.</i> <i>Variationen kan bestå av finmaskiga kvarter, funktionsblandning inom kvarteret, en blandning mellan äldre och nyare bebyggelse och en variation av upplåtelseformer. Offentliga platsers karaktär kan variera i stort och smått. Breda trottoarer kan ha varierande användning och gynna upplevelsen av stadsmiljön. Det bör finnas ett samspel mellan ute och inne, och bottenvåningarna bör vara publika och kunna förändras i användning över tid.</i> <i>En attraktiv stadsmiljö är när det sjuder av verksamheter och det finns ett livligt stadsliv på gatorna.</i>
Budget 2016	<i>Inriktningen ska vara att utveckla en blandstad med mer liv och rörelse, ökad trygghet och fler mötesplatser.</i> <i>Utformning av bebyggelse och offentliga platser ska ske med människan i fokus.</i>
Mål och inriktning 2017	<i>I stadsbebyggelse ska slutna kvarter med hög exploateringsgrad föredras och bottenvåningen ska inrättas så att de går att använda som lokaler. Vid avsteg ska det finnas goda skäl.</i>
Planbeskrivning för Norra Fjädermolnsgatan	<i>Syftet med att vända entréer också ut mot Sommarvädersgatan är att aktivera och befolka gatan mer, så att den blir mer av en stadsgata än bara en genomfartsväg.</i>

Verklighet

Gatamiljön domineras ofta av tekniska installationer för avfallshantering och tillgänglighet, platser för räddningstjänstens fordon utöver parkerade bilar och i många fall genomfartstrafik. Bottenvåningarna utgörs helt övervägande av bostäder i marknivå med full insyn. Följden blir att olika former av insynsskydd används även dagtid av de boende och ger byggnaderna ett slutet intryck, tvärt emot ambitionerna. Inte sällan har även verksamheter i bottenvåningarna skaffat insynsskydd. Ofta är gatorna långa, raka och händelselösa, upplevelsen av sprudlande stadsgata uppnås enbart i undantagsfall.

GRÖN STAD

Ambition

Här ger citaten intrycket att kommunen strävar efter mera grönt i den hårdgjorda staden, god tillgänglighet till olika grönområden och ytor för lek, samt gestaltande grönska.

ÖP	Värdefulla grönområden, närlek och gröna stråk ska bibehållas och utvecklas och borttagna naturvärden i tät bebyggelse ska ersättas så att förlusten kompenseras.
	Det blir allt viktigare att använda gröna ytor och vatten som gestaltande element i en stad som byggs tätare.
	Vid komplettering och nybyggnad ska tillgång till och kvaliteter i stadens grönområden beaktas likasom ytor för barnens lek.
	När stadsstrukturen förtätas är det viktigt att olika typer av lätt tillgängliga grönområden finns på rimliga avstånd från bostäder och arbetsplatser. Vatten och grönt kan ges en mer urban roll och utformning i en tätare stad.
Stadsbyggnads-kvaliteter	Även vatten och grönt ska användas medvetet som gestaltande delar. [...] Kvaliteter i barnens lekmiljöer och skolvägar är också viktiga ur ett hälsoperspektiv, liksom tillgången till gröna områden av olika slag i stadsdelarna.
	Inriktning att bygga Göteborg tätare kräver att stadsplaneringen använder grönstrukturen på ett medvetet gestaltande sätt, utifrån faktorer som stärker den ekologiska och sociala hållbarheten. Vatten och grönt ska vara lika naturliga delar i stadsplaneringen som bebyggelse och transport.
Grönstrategi	Stärk de gröna kilarna
	Stärk de blågröna stråken
	Säkerställ god tillgång till parker och naturområden
	Skapa ett varierat innehåll i parker och naturområden
	Stärk de gröna kopplingarna i staden
	Utveckla mer grönt i den hårdgjorda staden
	Utveckla de gröna områdena genom skötsel
	Synliggör stadens grönområden och gör medborgarna delaktiga
Strategi för utbyggnads-planering	Nyttja och utveckla ekosystemtjänster
	Vid kompletteringsbebyggelse är det extra viktigt att beakta möjliga konflikter som buller, riskfrågor och tillgång till grönområden.

Verklighet

Med några undantag saknas bostadsgårdar som har större gröna friytor. Inte sällan är gårdarna hårdgjorda för transporter av olika slag och belamrade av olika slags byggnadsverk för tekniska behov som avfallssortering och cykelparkering. Det gröna är ofta något att betrakta, inte att vistas i. Omsorg i placeringen och gestaltningen av lekmiljöer brister i ett antal fall.

FÄRRE BILAR

Ambition

Utdrag ur Trafikstrategi för en nära storstad, Budget för Göteborgs Stad 2016, och Parkeringspolicy för Göteborgs stad 2009 ger en tydlig bild av att bilens närvaro i stadslandskapet ska minska.

Trafikstrategi (Strategi för resor)	Stärka resmöjligheterna till, från och mellan stadens tyngdpunkter och viktiga målpunkter
	Öka tillgången till nära service, handel, mötesplatser och andra vardagliga funktioner
	Effektivisera användningen av vägar och gator
Trafikstrategi (Strategi för stadsrum)	Ge gående och cyklister förtur och anpassa hastigheter efter i första hand gående
	Omdisponera gaturummet och skapa mer yta där människor vill vistas och röra sig
	Skapa ett mer finmaskigt och sammanhängande gatunät utan barriärer
Budget 2016	Inriktningen ska vara att utveckla en blandstad med mer liv och rörelse, ökad trygghet och fler mötesplatser. Det innebär en stadsbild med mer utrymme för människor och mindre för bilar. Stadens ska byggas så att bilen blir mindre nödvändig.
Parkeringspolicy	Prioritera stadsmiljö före bilparkering. [...]. Parkmiljöer, bostads- och innergårdar, gröna platser, kajer och publika ytor, som bl.a. torg, bör prioriteras före möjligheten till markparkering. [...]. Även den visuella upplevelsen ska beaktas. Exempelvis bör man i långa sektioner med gatuparkering, där det överensstämmer med stadsbilden, sträva efter att bryta av perspektivet av bilar med inslag av t.ex. grönska.
	Ersätt markparkering med gemensamma anläggningar. Bilparkering tar idag ett stort visuellt och fysiskt utrymme i stadsrummet. Markanvändningen behöver effektiviseras och stärka stadens skönhet, trevnad liksom möjligheterna till rekreation i innerstaden. Därför bör en viss andel av mark- och gatuparkeringen i innerstaden, samt den del av kvartersmarksparkeringen som tränger undan behoven av grönytor och lekplatser ersättas med gemensamma anläggningar eller annan tillgänglighet. I innerstaden är placering under mark att föredra.
	Bygg tryggt, säkert och attraktivt. Parkeringsplatserna ska vara av god kvalitet, trygga och säkra oavsett om det är bil- eller cykelparkering och oavsett typ och läge inom kommunen. En attraktiv parkering upplevs ofta tryggare och lockar fler att nyttja anläggningen. Parkeringshus och garageinfarter bör anpassas till stadsmiljön så att det inte skapas otrygga stadsmiljöer med t.ex. helt "döda fasader" eller "gapande hål" i fasadliv, vilket ofta upplevs som otryggt av förbi-passerande. Parkeringshus och garage ska utformas med hög omsorg om arkitektur och materialval så att anläggningen kan tillföra stadsrummet ett mervärde.

Verklighet

Bilar, i rörelse och parkerade, dominerar många av de studerade stadsmiljöerna. Även bostadsgårdar används som parkeringsplatser med följd att utemiljön blir lidande. Uteplatser ligger ibland i direkt anslutning till gatuparkering. I en del fall är lekplatser placerade tätt intill parkeringsplatser.

BO ENDEMILJÖKVALITETER

Ambitioner

Utdrag ur Översiktsplanen, Stadsbyggnadskvaliteter, och en genomgång av stadens budget 2017 tyder på att goda och trygga boendemiljöer med olika sorters grönområden på gårdar, med bra solvärden, utan störningar från buller, luftföreningar eller förbipasserande eftersträvas.

ÖP	Boendemiljön är viktig att bevaka.
	Planera för goda och trygga boendemiljöer med parker, grönområden, kultur och service.
	Bygg så att goda boende- och vistelsemiljöer uppnås utan störningar från till exempel luftföreningar och buller.
	[...] lagom avstånd till bostads/kontorsfönster, för att våga ha gardinerna frändragna och vilja vistas på balkong eller uteplats.
	Planera för tillgång till goda grö- och rekreationskvaliteter nära bostäder; bostadsnära park med lekplats, sittyta samt gräsyta och promenadområde med belysta gångvägar och skogsklädd mark. Utveckla även övriga naturområden och gör dem mer tillgängliga.
	Jämlikhet i hälsa – jämlika villkor mellan befolkningsgrupper, mellan kvinnor och män samt mellan olika boendemiljöer.
Stadsbyggnadskvaliteter	Rumsskapandet, utifrån de mänskliga måtten, ska betonas.
	Utrymmena mellan husen ska ha proportioner som ger bra solvärden och trivsamma, vackra rum att vistas i. Att det finns bostadsnära gröna ytor och lekplatser är ytterligare en viktig aspekt i stadsplaneringen.
	Skapa sköna platser för utevistelse i närmiljön. Utforma byggnader och utemiljöer med stor hänsyn till ljudmiljön på respektive plats. Säkra tillgången till olika sorters grönområden på gårdar, i grannskap, i stadsdelar och i staden som helhet.
	Det är viktigt att varje stadsdel kan erbjuda bostadsnära grönska, som den gemensamma gården eller den egna trädgården.
Budget 2017	Barnperspektivet ska präglade utvecklingen av staden [...].
	Stadens ska byggas så att bilen blir mindre nödvändig [...].
	Inriktningen ska vara att utveckla en blandstad med mer liv och rörelse, ökad trygghet och fler mötesplatser.
	Utformning av bebyggelse och offentliga platser ska ske med människan i fokus.
	Fler ska ha möjligheter till odling i staden.

Verklighet

Det finns projekt med bra utemiljöer, generösa solbelysta gårdar som medger flera olika aktiviteter, inte minst för barn. Men ofta är lekplatserna små, hårdgjorda och illa placerade, kanske i skugga eller tätt intill en parkeringsplats. Omsorg i gestaltningen av lekmiljöer brister i ett antal fall. Inte sällan har lekmiljöerna problem med trygghet, grönska och upplevelseglädje. I några projekt saknas utemiljöer i anslutning till bostäderna, i många fall är de utsatta för buller eller passerande trafik. Utemiljöerna är oftast små och fungerar i första hand som områden att passera. Många gårdar är skuggade och lever inte upp till solljusrekommendationer. Gräsytor på gårdar styckas upp och är oftast små. Närheten till uteplatser och

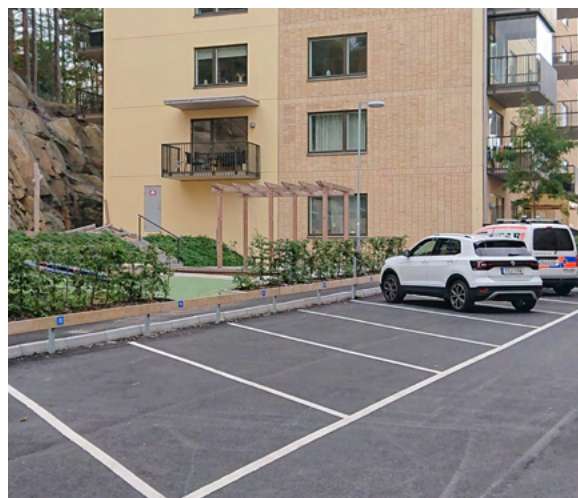
fönster gör dem svåränvända. En del gårdar är hårdgjorda och utgör tak på garage. En del fylls av cykelparkering, cykelförvaring och sopstationer. Förutsättningarna för odling är då svaga.

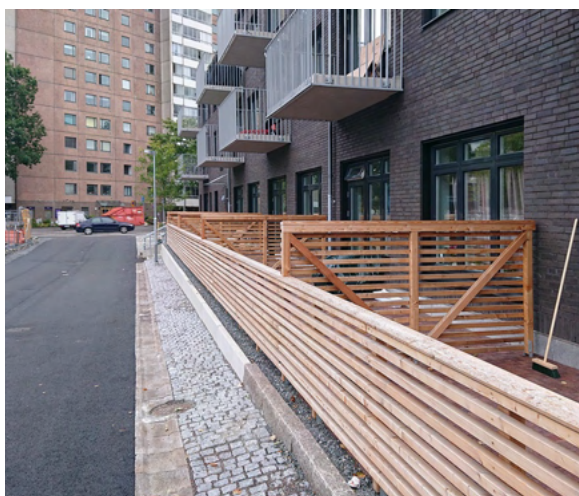
Bostäder i bottenvåningarna ligger oftast direkt i markplan och utsätts då för besvärande insyn, inte sällan från gatusidan, gårdssidan och entrézonerna. Alltså använder många boende insynsskydd som täcker fönstren även dagtid och bidrar till en död gatumiljö. Insynsskydd vid uteplatser varierar i form och kvalitet, vilket påverkar känslan av gården som en välkommande plats. Även markbeläggning och grönska varierar i kvalitet. I vissa miljöer bidrar detta till otydliga visuella avgränsningar mellan det offentliga och privata, och även till insynsproblematiken.

I flera av projekten är bostäder i bottenvåningarna placerade längs genomfartsgator med risk för buller och luftföroreningar liksom bristande trafiksäkerhet. Några sådana projekt har dessutom en lokalgata eller en brant bergskärning på andra sidan huset, vilket gör att ingen sida av bostaden är fri från trafik och trafikbuller.

Inte sällan är placering och utformning av platser för socialt umgänge eller rekreation, som sittgrupper och grillplatser, underordnad utrymmen för andra funktioner, och man har inte utgått från gårdens sol- och skuggförhållanden, ljudmiljö samt hur rörelsemönstret i stort ser ut. En del av miljöerna ger intryck av att dessa platser har tillkommit för att fylla överblivna olösta ytor med liv, trots att det ofta saknas förutsättningar. I några fall placeras bänkar alldeles för nära privata uteplatser eller fönster. I andra projekt är den rumsliga fragmenteringen tydlig – hur de olika platserna hänger samman, särskilt anknytningen till den befintliga strukturen, är svårt att förstå.

Varför blev det så här?

Även om det finns projekt i de både grupperna som närmar sig blandstadsidealet är det anmärkningsvärt många som inte gör det. Det finns anledning att fråga sig varför många projekt, vi vågar påstå en klar majoritet, inte gör det, trots så tydligt uttalade ambitioner från såväl stadens som byggherrarnas sida. Varför byggs det inte som man vill? Vi anar några möjliga förklaringar.

Blandstadsidealet har oftast inga förutsättningar att förverkligas i existerande förortsmiljö

Många projekt är små och utspridda över staden. Oftast ligger de i existerande stadsdelar som har byggts med helt andra ambitioner än blandstadsideal. Då saknas förutsättningarna för levande stadsgator och blandade funktioner. Underlaget för verksamheter är för litet, det finns knappt efterfrågan på andra funktioner än bostäder. Ytterligare 150 bostäder längs en genomfartsgata i en stadsdel med 4 000 bostäder skapar ingen blandstad eller urban miljö. Mot bakgrund av de studerade projekten tvivlar vi på att en strategi som kombinerar små utspridda förtätningsprojekt med ett högt ställt krav på blandstad och urbanitet överhuvudtaget är möjlig, eller ens önskvärd. De studerade projekten ger med några undantag inte stöd för den strategin.

Flera tomter med för dåliga förutsättningar för bra bostadsbyggande, särskilt inom BoStad2021

Ett antal projekt är placerade på långsmala tomter längs genomfartsleder, ibland med lokalgata eller bergskärningar på den andra sidan. På sådana tomter är det svårt att tillgodose höga ambitioner för stadsmiljökvantiteter och boendemiljökvantiteter. I stället belastas projekten av otrygga trafikmiljöer, buller, luftföroreningar och brist på lämpliga utemiljöer för barn och vuxna.

Blandstadsidealet kan sänka kvaliteten hos gårdar, lekplatser och utemiljöer

Genomgående ser vi att frågorna om gröna kvaliteter och tillgång till varierade och generösa utemiljöer inklusive lekplatser i anslutning till bostäderna verkar ha prioriterats ned. Vi anar en motreaktion mot modernismens stadsplaneideal som ofta ledde till bostadsområden med generösa och gröna utemiljöer. I de aktuella projekten lyfts i stället gatan fram som det centrala rummet för de boende. Gårdarna och lekplatserna blir lite som de blir när biltrafik, parkering, avfallshantering, tillgänglighet och andra tekniska faktorer har tillgodosetts.

Brister i samordning och helhetssyn i genomförandet, kompetensbrist?

Att de studerade gatumiljöerna ofta inte är levande utan i stället tyngs av olika slags tekniska anordningar ger skäl att undra om för lite tid och ansträngningar har lagts på att tidigt i processen lösa frågor om bilparkering, avfallshantering, tillgänglighet och plats för räddningsfordon. Många av miljöerna ger intryck av att dessa frågor lösts för sig och/eller mycket sent i projekten, eftersom resultatet inverkar menligt på upplevelsen och användbarheten av gator och gårdar. Eller är det en fråga om bristande insikt om att dessa faktorer spelar en viktig roll för upplevelsen av stadsmiljön? Eller är det rent ut sagt en fråga om bristande kompetens? Vårt intryck är att planerare och byggherrar i många fall inte verkar ha vetat hur alla förutsättningar kan smältas samman till en attraktiv helhet.

Avsaknad av förutsägbarhet och helhetssyn i hanteringen av kvalitetsfrågorna

Det saknas konkreta riktlinjer för hur den samlade stadsmiljön ska utformas för att nå ambitionerna. Politikens övergripande målsättningar, inriktningsbeslut och policies splittras upp och malas ned i sektorsvisa genomförandefrågor. Det saknas styrsystem för stadsmiljön i betydelsen helhetsupplevelse. Olika kommunala förvaltningar hanterar sina frågor, men det saknas en förvaltningsövergripande helhetssyn på vad goda stadsmiljöer är i praktiken.

7 Vad kan man göra?

Vad kan göras för att både planera snabbt och bygga stadsrum med bra kvalitet? För att höja stadsmiljökvantiteter och boendemiljökvantiteter i bostadsprojekt föreslår forskargruppen sex principer:

Utgångspunkt: platsens förutsättningar

All planering och utbyggnad bör utgå från platsens förutsättningar och inte försöka förverkliga blandstadsideal där förutsättningar för det saknas.

Urvalet av tomter

Urvalet av tomter för bostadsbyggande bör göras utifrån en bedömning av om det går att skapa tillräckliga kvaliteter ur stadsmiljösynpunkt. Undvik ny bebyggelse längs smala tomter utmed genomfartsgator. Där är det svårt att åstadkomma grundläggande kvaliteter som grön utemiljö, lekplatser, tyst utemiljö.

Större sammanhängande utbyggnadsområden

Större sammanhängande utbyggnadsområden bör prioriteras på bekostnad av mindre förtätningar på enstaka tomter, särskilt sådana med dåliga förutsättningar för bostadsbyggande. Större områden ger bättre möjligheter att skapa blandstads-kvaliteter som stadsliv, levande bottenvåningar, funktionsblandning, variation i arkitektur, underlag för service och bra gröna inslag.

Riktlinjer för förtätnings- och kompletteringsprojekt

Utarbeta enkla riktlinjer för förtätnings- och kompletteringsprojekt, primärt utgående från befintliga förhållanden och möjligheter, snarare än från fixerade ideal för struktur och bebyggelse. Acceptera och utgå ifrån att vissa förtätningar enbart utgör ett nytt bostadsområde. Ge högre prioritering åt grundläggande boendemiljö-kvaliteter som solljus, tillräckliga och bra grönytor, barnperspektiv, god ljud- och luftmiljö och minimala störningar från trafik. Ägna särskild omsorg åt bottenvåningarna så att de antingen faktiskt innehåller en verksamhet eller säkerställer trygg miljö och frihet från besvärande insyn för bostäderna. Till exempel kan distans skapas genom att höja upp bottenvåningen någon meter (jämför exempel s 36 nedtill t v). Man kan arbeta med större eller mindre avstånd mellan passager, trottoarer, allmänna funktioner som lekplatser och bostaden (jämför Nya Munkeback s 37). Även gestaltning och placering av grönska och gårdsmöbler, bostadsutformning kring entré-zoner inklusive typ av rum och utformning och placering av fönster kan påverka detta.

Goda lekmiljöer behöver prioriteras mycket tydligare, forskning kring barns lekmiljöer bör läggas till grund för utformning. Förekomsten av bilar, i rörelse och parkerade, bör reduceras kraftigt genom att hitta parkeringslösningar som inte innebär att bilar finns överallt och framför allt inte inne på gårdar. Det kan vara samlade parkeringslösningar ovan, under eller på mark för en stadsdel. Antagligen får längre avstånd mellan bostad och parkering då accepteras. Principen att tillgodose parkering inom kvartersmark för varje enskilt exploateringsprojekt bör ifrågasättas, alternativt behöver exploateringsgraden sänkas till en nivå som tillåter bebyggelse, bilar och god kvalitet på utemiljö och boendemiljö i övrigt.

Gemensamt system för kvalitetssäkring och uppföljning

Inför ett koordinerat och gemensamt system inom staden för kvalitetssäkring och uppföljning. Sätt färre och långsiktigare mål på fullmäktigenivå, låt dem gälla i minst en mandatperiod. Reducera antalet styrande dokument och koordinera planerande förvaltningar med gemensamma styrdokument. Ge arkitektur-utskottet i uppdrag att förtydliga vilka kvalitetskriterier man utgår ifrån.

Stadsrummens arkitektoniska kvalitet som en helhet

Ägna stor kraft åt att tidigt i planeringen lösa basala funktioner som avfallshantering, tillgänglighet, brandskydd och parkering, trafik så att dessa inte riskerar att försämma den lokala miljön genom sena och dåligt genomarbetade lösningar. Ge mandat till en förvaltning att tydligare och mer handgripligt koordinera genomförandet av stadsmiljön, inklusive alla tekniska och funktionella aspekter. Vidga arkitekturutskottets aktionsradie från huvudsakligen estetiska aspekter till helheten i stadsmiljön, inklusive de basala funktionerna som vi har tagit upp.

Påverkade den snabbare planprocessen i BoStad2021 kvaliteten hos resultatet? Är det som byggdes inom ramen för BoStad2021 minst lika bra som i övrig produktion i Göteborg? Forskargruppen har i denna temarapport haft fokus på stadsmiljön och några boendekvalitetsfrågor kopplade till stadsmiljön.

- Det finns ingen avgörande skillnad i kvalitet mellan projekten inom och utom BoStad2021.
- Kortare planeringstid har inte lett till sämre kvalitet.
- Tomtvalet har stor betydelse för vilka kvaliteter som kan åstadkommas.
- Projekten lever ofta inte upp till politikernas och byggherrarnas kvalitetsambitioner. Med några få och goda undantag är det långt till det önskade blandstadsidealet.

Rapporten öppnar för en diskussion om "minst lika bra" kvalitet är bra, och den pekar på stora skillnader mellan ambition och verklighet i det som byggs i dagens Göteborg.